

u saradnji sa
Fondom za humanitarno pravo, Documentom, Istraživačko-dokumentacionim centrom,
Udruženjem *Shpresimi* i Community Building Mitrovica

**Četvrti Regionalni forum
o uspostavljanju pravde u post-jugoslovenskim društvima:**

**Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica
o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava u
bivšoj Jugoslaviji**

28-29.10.2008.
Priština/Prishtinë, Kosovo

Javno slušanje žrtava

Nataša Kandić: Mi danas, drugog dana ovog Foruma, kao i prethodnog Foruma i ranijih Foruma, imamo dan koji počinje slušanjem žrtava i uvek postoji vrlo jasna procedura. Ova sesija traje bez prekida do pola dva. Molim vas ukoliko neko bude morao da ustane i da izađe, da to uradi pažljivo. Molim vas, ni jedan mobilni ne sme da ostane uključen, ni jedan glasni komentar ne može da remeti ovu situaciju. Slušanje žrtava protiče u potpunoj tišini, nema pitanja, nema komentara, samo slušanje i to je jedan najjednostavniji način iskazivanja da su nama te žrtve bitne, da hoćemo da znamo šta se njima dogodilo. Uvek je vrlo komplikovano, teško početi i izdržati sve ovo. Ja znam da neće biti jednostavno ali pođimo od toga šta se ovim ljudima koji sede ovde za stolom dogodilo i hiljadama i hiljadama drugih. Sa nama su Saranda i i Fatos Bogujevci iz Podujeva/Podujevë. 28. marta 1999. godine ona je imala, dva meseca pred svojim rođendanom, 14 godina; Fatos je imao 12 godina, posle svega što se dogodilo, u julu on je napunio 13 godina. Oni su imali svoje porodice, svoju braću, svoje sestre. Izašli su iz tog događaja, ni jedan od njih nema više majku i ono što su oni proživeli, ono što se njima dogodilo kad bi moglo da se nikada ni jednom detetu na svetu ne dogodi bilo bi nešto što je prirodno tražiti, očekivati i boriti se. Ja ću da zamolim Sarandu i Fatosu da oni pokušaju zajedno da ispričaju šta im se dogodilo i oni su prvi. 2003. godine su došli u Beograd da svedoče. Možete li da zamislite, 2003, to je znači posle nepune četiri godine, njih dvoje, njihovi očevi i njihova braća i sestre odlučili su da dođu da svedoče pred sudom u Beogradu zato što su to shvatili da je jedino što mogu da učine za sve one koji su tada, 28. marta ubijeni. Nije bilo lako deci koja su svojim očima gledala ubijanje, da dođu u Beograd i da vide uniforme na ulici. Ali i Saranda i Fatos su već tada razumeli da jedino što još mogu da učine, a to je da pokušaju da se utvrde te činjenice, da oni mogu javno da svedoče. I tada Saranda je jedina svedočila pred otvorenom sudnicom, pred publikom, Fatos je bio maloletan, on je svedočio na zatvorenoj sednici ali nikoga nije bilo ko je mogao da izdrži i da podnese to što je Saranda govorila. Ako ima neke pravde, tada sam ja osetila da to što se njima dogodilo ipak nešto promeni. Jedan pripadnik Škorpiona se tada javio meni i rekao je, on je bio tada tamo, video je šta se dogodilo i on je izašao na sud i ispričao šta se dogodilo. Ali ja više neću o tome da govorim zato što sad u Beogradu ponovo traje suđenje

četvorici novih pripadnika Škorpiona koji su takođe u tome učestvovali. Ali evo, još jednom da zamolim i Sarandu i Fatosu da pokušaju da ispričaju, a tu je, u trećem redu je Enver Duriqi i ja ga molim da izdrži, on je [izgubio] svo četvoro dece, suprugu, ostali su mu samo klikeri koje je on nosio u džepu posle toga. Ništa mu više posle toga nije ostalo. Posle tog 28. marta.

Saranda Bogujevci: Dobro jutro svima. Želela sam samo da vam se zahvalim što ste došli ovde da slušate iskaze svakoga od nas. Ja sam Saranda Bogujevci, dolazim iz Podujeva/Podujevë. Fatos mi je brat od strica. Dana 28. marta 1999 godine, srpska vojska ulazi u naš grad, u Podujevo/Podujevë. U to vreme smo svi bili u našoj kući i rekli su nam da srpska vojska ulazi u svaku kuću i izbacuju porodice iz domova. Mi smo mislili da će nam se dogoditi ista stvar, ali mislili smo da bi vredelo da se udaljimo kao svi ostali i bili bismo dobro. Toga dana izjutra bio je sunčan dan, takođe je bio i dan Bajrama. Srpska vojska je ušla u našu kuću. U tom trenutku bili smo mi, odnosno naša porodica, bila je i porodica Duriqi, takođe je bila i očeva tetka sa snajom, porodica Llugaliu, izbacili su nas iz kuće i odakle su nastavili po drugim kućama, znači kućama naših suseda. Kontrolisali su nas, pitali su gde se nalaze muškarci. Oni su se udaljili ranije iz kuća jer uvek smo strahovali da će njih ubiti i mislili smo, pošto smo bili žene i deca neće nam se dogoditi ništa. Kada smo bili u kući jednog našeg suseda, odvojili su stričevu ženu, majku Fatosu i nas su izbacili van na ulicu blizu policijske stanice, tu je bilo i drugih vojnika u raznim uniformama, tamo napolju. Celo vreme su vikali, psovali i odvojili su oca Envera Duriqi-ja, koji je bio negde oko 70 godina starosti i majčinog strica Selman Gashi-ja, uveli su ih u jednu od dveju prodavnica koje su bile i čuli smo dva pucnja. Od tud ponovo su nas vratili kod našeg suseda napolje u dvorište. Tu sam videla ženu od strica, Shefkatu, i ono što sam mogla razumeti na srpskom jeziku rekla im je da su samo deca i odatle ja sam prešla iza kuće i jedan od vojnika je odgurnuo stričevu ženu i pucao je jednom na nju, zatim kada sam okrenula glavu prema stričevom detetu, svi su plakali i zvali „majko, majko“. Ona je tada bila na zemlji, isti vojnik je promenio svoje oružje, pucao je još jednom u stričevu ženu, Shefkatu, zatim je počeo pucati i prema svima nama. Ja sam se pružila ka zemlji, meci su me pogodili prvo u desnu nogu, zatim su izašli. Neko se čuo kako hrče kao kad ne možeš disati. Ponovo su počeli pucnjavom, drugi put su me meci pogodili u ruku i leđa. Nakon kratkog vremena bilo je mirno, nisam čula ništa i ustala sam da vidim šta se događa, jer na neki način, u takva vremena i instinkt ti nešto kazuje i kao da sam znala da one više ne postoje. Tada, kada sam ustala videla sam Genca, stričevog sina, mlađi brat Fatosu, i rekao mi je „Saranda pogledaj šta su učinili Shpetimu“. Shpetim je mlađi brat, devet godina, kada sam okrenula glavu natrag, Shpetim je bio potrbuške na mojim nogama, oni su ga pogodili u glavu, njegovo stanje je bilo veoma teško, i znala sam da je mrtav, nije imao šanse da se spasi. Naspram mene nalazio se Fatos, i primetila sam nešto kao deo moga tela iza njegovih leđa, mislila sam da je i on umro ali on je otvorio oči i nešto mi je govorio i tada sam videla da je živ. Videla sam i starijeg sina Enver Duriqi-ja, njegovo je lice bilo totalno deformisano. Kada sam ga videla znala sam da je pogođen u tom delu tela. Videla sam i moju baku pogođenu, snaju od očeve tetke, Fizedriju, stričevu ćerku Noru, Fatosovu sestru, stariju, koja je umrla, od tud sam čula galamu i rekla sam Gencu da ostane da leži, i ja sam se okrenula na položaju u kojem sam već ranije bila. Došli su neki drugi vojnici i oni su bili Srbi ali su imali drugačije uniforme od onih prvih. Uzeli su nas i odveli u bolnicu u Prištini/Prishtinë. U bolnici u Prištini/Prishtinë smo ostali tri meseca. Stričevu ćerku Liriju odveli su za Beograd nakon dve nedelje, ona je sve vreme bila u Beogradu. Ja, Fatos, Jehona, Fatosova starija sestra i Genc, i Fatosov brat bili smo u bolnici u Prištini/Prishtinë do završetka rata. Tu je meni bilo veoma teško. Dve nedelje nisam znala šta se događa sa Fatosom, sa Lirijom, sa Gencom, nisam ih uopšte videla. Mogu reći da i vreme koje smo proveli u bolnici je bilo kao u zatvoru, bilo je lekara i sestara koji su nas tretirali veoma loše, ali bilo je i pojedinih koji su bili bolji prema nama. Otac i stric su bili u šumama,

znači, izašli su kad i svi Albanci i posle mesec dana su čuli šta se dogodilo i došli su da nas posete u bolnicu u Prištini/Prishtinë.

Nakon završetka rata, kada je ušao NATO na Kosovo, oni su nas uputili za lečenje u bazu koju su imali u Prištini/Prishtinë. Znači bila sam u njihovim rukama jer je u prištinskoj bolnici bilo veoma teško jer smo mi svi bili teško ranjeni. I tada je jedan lekar iz Engleske odlučio da nas leče u Engleskoj, u Mančesteru. U septembru 1999. godine otišli smo u Englesku, Lirija je došla nešto kasnije jer se nalazila u Beogradu, znači dok se nije vratila. Za nas je bilo veoma značajno da oni koji su izvršili zločin da se kazne i da, takođe, neko ko je izvršio zločin bez obzira da li je ubijao žene, decu, muškarce, starce, značajno je da bude kažnjen i da znaju oni da ne samo što smo bili deca, znači nismo mogli da se borimo, ne znači da ne možemo da se boriti za pravdu. Uz pomoć Nataše Kandić, pozvani smo da svedočimo u Beogradu, u julu 2003. godine. Bilo je jako teško da se odlučimo, tokom celog vremena smo razgovarali kao porodica. Znači bilo je teško otići u Beograd, nismo bili sigurni tamo, i ako ide cela porodica nismo bili sigurni da će imati pravde u Srbiji nakon onoga što se dogodilo, ali je bilo značajno da opet odemo i da svedočimo.

Fatos Bogujevci: Kako reče i Saranda, za nas je bilo jako teško da se odlučimo, jer, kao prvo, bili smo svi mali, bili smo deca, drugo, bilo je kratko vreme nakon onoga što se dogodilo u našoj porodici, ali uz pomoć svih što smo ih imali naokolo, nastojali smo ne samo na sudu već i u medijima, novinama i televiziji, uvek smo nastojali da nas razume što više ljudi o tome šta se dogodilo 28. marta, šta se dogodilo našoj porodici i na kraju da se kazne oni koji su to učinili. Kao što sam ranije rekao bilo je veoma teško da se odlučimo, ali smo na kraju odlučili i otišli smo, svedočili smo svi osim malog Genca, jer je on bio veoma mali u to vreme. Bilo je veoma teško ali smo uspeli i mislim da je bila vredna svaka minuta i ako nađu nekog drugog koji je učestvovao u ubistvu naše porodice, uradićemo isto, ponovo iz početka bez ikakvog straha.

Saranda Bogujevci: Samo sam želela da kažem da smo otišli i svedočili, bilo je to veoma značajno jer je tu napravljen prvi korak. Oni su izvršili zločine, ne mogu da zamislim da su slobodni, imaju srećan život i nastavljaju sa životom, stvaraju svoje porodice kada su već uništili neke druge porodice. Zbog toga, ono šta se nama dogodilo... oni nisu imali nikakvog razloga jer im mi nismo učinili ništa loše, niti smo ih znali, ali, istovremeno ni oni nisu nas poznavali. Znači, takođe, značajna je poruka koja se njima upućuje a to je da vi ne možete biti slobodni nakon onoga što ste učinili. Vi ste sebi dali pravo da ubijate žene i decu i da uništavate živote drugih, neka oni znaju da to ne mogu, da ne mogu izvršiti takav zločin i da nastave život, tako ne može funkcionisati jer svako ko čini takav zločin treba biti izveden pred pravdu. Ja nikada nisam želela, govorila sam o našem slučaju posebno u Engleskoj, nikad nisam želela da ljudima pričam mržnjom, ali uvek je bilo značajno, i za porodicu, da se kaže istina. Oni koji su izvršili zločin moraju biti pred pravdom, da se kazne za ono što su učinili. Mislim da smo to postigli i mislim da je naša poruka stigla svugde. Bez obzira kako neko doživljava jednu takvu stvar, gledaš porodicu kako se ubija pred tvojim očima, za jedno dete to je veoma teško, veoma teško. Bila je moja majka Sala, dvoje braće Shpend i Shpetim koji su bili od 12 i 9 godina, stričeva žena, Fatosova majka Shefkata, Nora je bila 14 godina, baka Shehidja, očeva tetka Nefisja i njena snaja Fezrije Llugaliu, bila je takođe i porodica Envera Duriqi-ja, koji je danas ovde prisutan, znači roditelji Esma i Hamdi Duriqi, njegova supruga Fitnete i četvoro dece Dafina, Albioni... žao mi je što sam zaboravila, ne sećam se imena ostalih, majčin stric Selman Gashi...

Nataša Kandić: Nemam neki kriterijum kako će ko da govori. Znam da je ovo veliki napor o ovo što je Saranda rekla, njene reči su toliko vredne, toliko... ja se pitam kako neko ko je sve

to preživio može tako nešto da kaže kao što Saranda kaže. Ali to je onda stvarno nada za neko drugačije vreme upravo. Ako ona, Fatos... ona je pomenula dva, tri puta Genca, on je u to vreme, 2003. godine imao devet godina. On nikada nije progovorio do te 2005. godine o tome šta se dogodilo, šta je on kao petogodišnje dete video. Prvi put kad je trebalo da dođe u Beograd on je tada odjednom počeo da priča ono što je on video. Nikada pre toga nije govorio, nije progovorio ni jednu reč o tome. Ja ću sada da zamolim Agrona Šabani-ja iz opštine Klina/Klinë, iz Donje Jašanice/Jashanicë e Poshtme da govori o tom junu 1999. godine kada on u svojoj kući u kojoj je živeo sa svojim roditeljima i braćom, kada on uspeva da izbegne sudbinu oca i brata i posle toga odlazi kroz mrak, odlazi, izlazi iz svog sela dok je njegova kuća... da nam kaže o tome.

Agron Shabani: Hvala vam, istovremeno pozdravljam sve porodice koje su izgubile svoje najbliže, pozdravljam organizovanje ovog foruma. Meni je drago što smo došli do ovog dana da svaki od nas kaže svoju istinu. Ja sam po profesiji sekretar [udruženja] Egipćana u Rožaje. Ja sam želeo da, pošto učestvuje kako srpski narod tako i albanski narod, učestvuju i Egipćani, Aškalije i Romi iz Rožaja, koji su preživeli teške slučajeve i mnogo patnji od 1989 godine kao svi vi koji ste ovde. Ja sam došao da kažem istinu, koju, od 17. juna [1999], pričam o svom ocu, majci i bratu koji su kao i oni pojedinci pripadnici albanskog naroda zbog ničega, kao i moja porodica, privedeni na mom pragu, jer nismo želeli rat ni za jednu stranu.

Nataša Kandić: Agrone, ispričaj nam šta se dogodilo. Opiši nam to da možemo da razumemo to o čemu govoriš. Znači opiši nam.

Agron Shabani: Bili smo jedina kuća Egipćana u selu sa 12 kuća, znači Donja Jašanica/Jashanicë e Poshtme, opština Klina/Klinë. Bio sam 16-godišnjak kada sam doživio ove patnje. Za devet godina... obavestio sam sve, od Rožaja, Kanade do Amerike, ali za ovaj moj slučaj, za 9 godina nije donelo ništa dobro, ničega. Te dve osobe, ja nisam došao ovde da kritikujem i optužujem nijednu stranu, ja sam došao samo za moju porodicu, onako kao svaki od vas što imate patnje u srcu, ja vam u tome verujem, svi ste prošli kroz to, kada ti se ubija pred očima, kao što su rekli ovo dvoje mladih, bez kakvog razloga, to je jako teško. Bez ikakvog razloga. Nije bilo potrebno da se izvrše krivična dela, da čine šta su učinili. Ja molim sve, a prvo molim Ujedinjene nacije da za ovaj slučaj preduzmu neke korake i da osobe koje su učinile to da se pritvore što pre i s ovime završim ovaj apel, ovakvo nasilje, da ne budemo uvek sa suzama u očima. Onako kako mi reče gospođa Kandić, sada ću da ispričam svoj slučaj, moje porodice. 17.06.1999 godine, nakon što su izašle srpske snage iz tog sela, u moju kući su došli brojni oslobodilački vojnici Kosova, dok oni bez nijedne krivice, ničega, nikako ne želim da kritikujem, ali su došli da ispituju, kritikovali su druge stvari ali smo ih mi razočarali i rekli smo im da nismo imali posla sa nijednom stranom. Mi koji smo bili u tom selu nismo bili sa nijednom stranom, nismo želeli da se igramo, tako da su sutradan došle dve osobe, koje poznajem imenom i prezimenom, poznajem ih, znam i gde su im kuće, zato sam ovde ja želim samo njih kritikovati a ostale ne, ne što su svi prošli kroz iste slučajeve, tako da su došli u 9 i 30, bio je utorak, moga brata su pogodili vatrenim oružjem u srce, dok mnogim mecima, rafalom, od brata su se okrenuli ocu bez ijedne krivice, zatim se okrenuli mojoj majci koja od toga dana pa sve do danas ima visok krvni pritisak, imala je tri infarkta i živimo bez ikakvih uslova u Rožaje. Ja kao najmlađi, bio sam 16-godišnjak, poveo sam sestre moga brata Istrefa, snaju Hasimu, sestre Kadu i Servetu, od trenutka kada su ih ubili oni, ostali smo još dva sata, oni su ih odveli pred našim očima, kuda su ih vodili ne znam. Zbog toga sam došao ovde, samo da bi se pronašli članovi moje porodice, drugo ne bi želeo, one dve osobe što su učinile ovu krivicu ja ih ne kritikujem, neka oni sami kažu istinu i neka se

osude za taj slučaj. Oko 8 ili 9 časova uveče izašao sam iz moje kuće čim je pao mrak i kada sam se udaljio 100 metara od moje kuće, moja kuća je zapaljena i pošli smo putem za Klinu/Klině. Tako sam živeo još dva meseca, potom su nas tražili po svim mestima. Od tud sam došao u centru Kristal – Rožaje, našao sam jedan smeštaj za moju porodicu i od toga dana pa do danas živimo tu uz velike patnje, suzama u očima. Tako bih vas zamolio sve, oni koji su izvršili ove zločine da što pre budu osuđeni i neka istina izađe na videlo. Ja želim znati sudbinu mojih članova porodice. Hvala vam sa moje strane.

Nataša Kandić: I ja i svi u sali hoćemo da verujemo da ćeš ti saznati šta je bilo sa telima i da će oni koji su to počinili biti kažnjeni i da verujemo da pravde može da bude i da ti možeš sa tvojom majkom da imaš mir. Sa nama je i Manda Patko iz Vukovara. Ona je u Vukovaru živela i pre početka rata, živela je do 8. novembra 1991. godine kada je zatvorena. Danas živi takođe u Vukovaru. Danas pokušava da pomogne porodicama nestalih, da pomogne da njihove porodice nađu njih, pomaže i onima koji su u to vreme bili zatvoreni u zatvorima, u logorima u Srbiji. I evo, ja ću da zamolim Mandu da nam ispriča taj svoj život u Vukovaru 1991. godine u novembru i posebno o tome šta se događa od tog 8. novembra, šta se događa u njenom životu.

Manda Patko: Pa evo, kao što je gospođa Nataša rekla, ja sam Manda Patko, dolazim iz Vukovara. Samo ću pričati o svojim osobnim... o sebi, što sam sve preživjela za vrijeme kad sam bila zarobljena. Rat sam provela u Vukovaru, bio je pakao tamo. 8. novembra su naišli teritorijalci, vojska JNA, sve vrste vojske koje je Srbija slala na Vukovar. Tu smo zarobljeni u vlastitom podrumu, moj suprug, nepokretna svekrva, bolesna, i ja. Kada su oni došli kod nas, dugo su se zadržali, tražili su plinske boce da bi bacali na kuće, raspitali su se koja je čija kuća. Vi znate da je Vukovar i prije bio multietnički grad, da je u njemu živjelo 24 nacije i tu smo se zadržali kod nas oko četiri sata. Tada su nas povelili prema jednoj školi koja je bila blizu moje kuće, međutim zastali su u prvom dvorištu, tu smo stali. Iako su oni rekli tamo na suđenju u Beogradu da su taj deo mogega grada sa pet vojnika osvojili, ja mogu i sada da kažem da lažu jer ih je bilo najmanje 50. I u tome dvorištu kad smo došli, tražili su oružje od mogeg muža, svekrva je ležala na nosilima, ja sam stajala, oni su mu skidali veš, tražili su oružje, htjeli su mu seći prste, međutim ništa nisu našli i onda su nas dvoje odvezli kod te škole. Kad smo došli u hol tu je bilo isto puno vojnika i jedan je rekao da je iz Valjeva, da se došao boriti u Vukovar da spasi braću Srbe. Taj je meni skinuo ručnu torbu sa ramena, gledao je da li imam prstenja, naušnica, i mene i supruga je stavio kod stola, morali smo podići ruke, stavio je prst na obarač puške. Međutim tu je naišao jedan, rekao je da je oficir JNA i rekao je njemu "tko si ti, što si da manipulišeš s tim ljudima", a on je odgovorio "šta tebe briga, ko sam ja i šta sam, a tko si ti", on je rekao "ja sam oficir Jugoslovenske narodne armije i vodite te ljude u *Velepromet*". Auto je bio već jedan tamo pripremljen. Jedan kojem sude u Beogradu za *Ovčaru* je uhvatio mogeg muža za vrat, vukao ga je do auta, a drugi je zabio meni pušku u leđa da sam osjetila da mi se mozak potresao i ugurao me u auto. Tada su u auto pored vozača sjela još dvojica, jedan je provocirao mogega supruga jer ja nemam... mi nismo imali sinove, mi smo imali dvije ćerke, provocirao ga je, nazivao je moju djecu najpogrdnijim imenima. Drugi je sjeo, u stvari gledao je, to je bio karavan, gledao je na ono ostrag i oblizivao se sa jezikom po ustima i rekao je, govorio je "sve vas treba poklati, sve vas treba ubiti, vi ne trebate ni da stignete do *Veleprometa*". Međutim mi smo ipak stigli, moja svekrva je ostala ležati u tom dvorištu na nosilima i kad smo došli tamo, muž mi je odmah išao na ispitivanje i kad se vratio rekao je "u pola 7 će doći po mene da idem u vojarnu na ispitivanje". U međuvremenu su dovezli moju svekrvu, smijestili su nas u jednu baraku, ne u podrum već u baraku koja je od dasaka bila i tačno u pola 7 su ga zvali, izveli su ga napolje i znam čovijeka koji ga je izveo napolje, po imenu i prezimenu, on živi i radi u Vukovaru.

Dolazila je policija isto kod mene da se propitiva [u vezi sa odgovornošću čoveka kojeg je svedokinja navela], išli su kod njega, ali ja sam njima rekla jednostavno “on vama neće reći kome ga je predao”. Ja znam da ga on nije mogao ubiti jer se u isti moment vratio unutra čim ga je izveo, ali on će reći “ovdje je bilo, ko zna, desetak vrsti vojske, ja ne znam kome sam ga predao”. Policija mi je rekla iskreno, kaže “to nam obično svi tako kažu koji su to radili”. Dvije noći sam provela u *Veleprometu*. Dva dana i dvije noći. Bilo je grozno u toj baraci, nisu nam dali da idemo na WC već smo imali jedan veš lonac u ćošku gdje su bili i muškarci i žene, gdje su vršili nuždu u taj lonac. Ali evo, drugi dan, nedelja, to je bilo u petak kad smo zarobljeni, u nedjelju ujutru je došla prozivka ko gdje ide i moju svekrvu su prije prozvali, mene nisu, ja sam pitala da li ja mogu ići s njome pošto je ona nepokretna, treba ju služiti, rekli su mi ne. Međutim stavili su nas sve u autobuse pošto moja svekrva nije mogla hodati, ja sam je stavila na leđa i donela do autobusa i unela sam je u autobus, sjedeli smo odmah iza vozača. Ovaj čovjek, Vukovarac koga isto poznajem, prozivao je ko ide sve i kada smo ušli unutra i krenuli došao je jedan i rekao “da li idete za Begejce?”. Vozač je rekao “ja ne, jer nemam ni goriva do Begejaca, a ujutru moram Šešeljevce dovesti na Vukovar”. I mi smo krenuli, išli smo preko Negoslavaca. Kad smo došli pre Negoslavaca, trojica su nas pratila policajaca, jedan je bio iz Beograda, dvojica su bili Vukovarci koje sam ja isto poznavala i kada smo došli do tog prvog punkta samo je rekao “ako ovde pređemo onda će biti sve u redu”. Međutim na straži je bio jedan mladi vojnik koji je samo pitao “imaš popis svih putnika”, ovaj je odgovorio “da”, i onda smo krenuli. Oni nas nisu smjeli voziti ni kroz Sotin, ni kroz Tovarnik, ova sela glavne ceste nego su nas kroz njive vozili do Šida. Kada smo došli u Šid tu su nas najprije odveli pred vojarnu i onda su se tamo nešto dogovarali i ovaj jedan je rekao “ne možemo ih ostaviti u vojarni jer će ih tu sve poubijati, idemo tražiti jedan sportski centar gde ćemo ih ostaviti”. Onda su nas dovezli u taj sportski centar. Moram priznati da su nas dočekali rezervisti, ljepo su nas dočekali, mislim ono toplo jer je u autobusu bilo puno majki sa malom djecom, čak je bila i jedna beba. I tu su nam upalili grijanje, doneli su nam večeru, prenoćili smo, sutra ujutro smo ponovo išli u autobuse svi, još smo pokupili jedne Vukovarce koji su dan ranije došli u Šid u sportsku dvoranu i krenuli smo put Vojvodine. Cijeli dan su nas vozali kroz Vojvodinu, ne znam zbog čega kad su znali gdje idemo. Međutim kada smo došli do Bečeja, tu su ostavili u Crvenom križu majke sa djecom i moju nepokretnu svekrvu. Nas su zatim odvezli u Begejce. Zaboravila sam još reći, dok sam bila dva dana u *Veleprometu*, mislim još je uvijek rat bio u Vukovaru, da su se čuli strašni krici unutra u toj baraci, jauci, krici i pucnjave. Ja nisam osobno vidjela šta se dogodilo, šta se događalo, već sam bila unutra ali ima tamo... ko nije bio u Vukovaru, ima tamo jedan hangar na kojem se još i danas vidi krv, gde su oni njih ubijali. I mi smo, kada ostavili ove u Bečeju, tada smo stigli u Begejce. Na ulazu u to dvorište je autobus zapao, naišao je u jedan jarak, mi smo poizlazili van, a onaj tamo čuvar neki, mislim vojno lice je rekao “neka izađe njih 20 iz Marakane i neka izguraju autobus”. I tada su njih jedno 20 izašli napolje, pognute glave, ruke na leđima, morali su trčati do autobusa da bi izgurili autobus. Ja sam njih samo gledala i mislila sam Bože, da li da se smijem ili da plačem, da li ovako nešto može biti na pragu XXI stoljeća, da se ovako postupa. I oni su izgurili autobus, autobus se vratio, oni su se vratili u tu Marakanu kao što su oni zvali ali to je bila jedna štala gdje su bile krave prije toga, a zarobljenici koji su prije zarobljeni oni su morali tu štalu krečiti da bi ovi mogli primiti druge zarobljenike. Muškarci su otišli prvi na popis unutra, mi smo žene ostale jer su bila dva dvorišta ograđena sa bodljikavom žicom, mi smo žene ostale tu u tom drugom dvorištu da bi oni prvo muškarce popisali ali mi vjerujemo da su oni prije muškarce uveli unutra jer su oni njih na ulazu, kako su ih zapisivali tako su ih tukli. Zatim smo mi žene ušle unutra, a naša sva sreća je bila što je Međunarodni Crveni križ došao, odmah iza nas, tako da nas je mogao sve popisati da oni ne mogu sakriti nikoga. Prije nas su isto bili zarobljenici, znam da je bilo 13 njih koje su oni sakrivali ispred Međunarodnog Crvenog križa da ih ne popišu, ti isti su

bili poslani kasnije u Beograd na Vojni sud i tamo u njihov zatvor. Mi kad smo ušli u tu štalu tu je bilo već zarobljenika iz ovih okolnih sela, bilo je malo slame, bilo je jadno i tužno i mi smo se pitale, žene, nas je bilo 37 žena, pitale smo se, a gdje ćemo mi spavati, tu nema ni slame, nema ničega. Onda ne znam odakle su dovukli malo neke slame. Ja moram reći dok su smo mi čekali na popis meni je bila jako zima jer sam se ja u letnjim cipelicama i u trenerci izašla iz podruma jer sam svoju svekrvu nosila na leđima iz podruma i meni nisu dali da se ja kasnije vratim u podrum, da se obučem u ono što sam si pripremila. Dobro, hajde, doneli su nam malo slame, tu smo mi prespavali, dobili smo odmah predavanje da niko ni s kim ne sme razgovarati, da ne smijemo ići vani kad želimo, da moramo biti tihi, mirni, onda nam je prišao jedan Zagrepčanin koji je bio isto zarobljen, bio je prije nas i rekao nam je “nemojte s nikim ništa razgovarati ako vas neko nešto pita odgovorite, a šta se dešava i kakav je rat u Vukovaru nemojte s njima razgovarati”. Mi smo se toga držale i onda su nam drugi dan doneli još slame i dali su nam vojničke deke, na slamu su metli onu hladnu vojničku ceradu i tu smo ostali. I negde 19-og mislim da su dovezli ove Borovčane. Oni su oko 5 sati njih dovezli, mi smo svi morali ležati dole i pokriti se sa tim dekama po glavi da ne vidimo šta oni rade sa ovima kad oni ulaze unutra. Međutim dugo smo ležali, tražili smo da moramo ići vršiti nuždu, dobili smo dozvolu i svojim očima sam vidjela trojicu rezervista koji su se uhvatili, zagrlili su se, jedan je s jedne strane tukao ove koje su dovezli, drugi je s druge strane, a treći bi se odupro i sa čizmama obadvjema ovako u prsa tukli ove što su ih dovezli tako da su ovi padali dole. Onda bi se još s njima ismijavali “diži se, šta ti je, jesi se možda spotakao o nečega pa si pao”. Ali dobro, to je isto prošlo. U logoru je bilo grozno. Ja nisam hvala Bogu ni silovana, nisam dobila ni batina osim onoga u Vukovaru sa puškom ali su nas jako provocirali, bili smo nas 37 žena sa preko 500 muškaraca unutra. Po noći su nam dolazili ti rezervisti koji su nas čuvali, morali smo se ustajati, pjevati himnu, brojali su nas, morao je svako znati svoj broj, onaj ko ne bi pjevao himnu onda su njih četvorica šetali između redova, u četiri reda smo ležali i gledali bi. Ko bi pjevao dobro, ko ne bi pjevao taj bi dobio ili čizmom ili šakom ili sa koljenom u stomak i tako da... Hrana nije bila nikakva, ljude su izvodili najviše preko dana, ove mlade koji su bili u logoru, izvukli bi ih iz hangara, samo “ti, ti i ti van”. Kad bi oni izašli jauci su se čuli samo, a kad bi ulazili unutra neki su išli četvoronoške, obično su išli svi pogureni i izudarani i plavi. U četiri reda smo mi ležali i kad bi se jedan okrenio samo u redu, svi su se morali okrenuti jer je bilo toliko tjesno. Hrana nam je bila... ujutru je bio čaj, komadić kruha, sa možda jednom paštetom koju smo djelili na četiri dijela, posle smo išli vani, pošto je bilo minus 17,15, temperatura, ruka bi vam se mrzla na onoj ručki, a ovde bi se najpre, čaj bi se pušio. Ručak bi isto bio, znao bi biti u 4 sata poslepodne, onaj ko nam je kuhao tukli su ga zašto nam nije kuhao ručak ranije, ljudi su išli sjeći sirova drva, normalno da nije moglo ništa ni zakuhati, večera bi bila isto tako skromna, dva, tri puta metiti u usta... Onda je dolazio Međunarodni Crveni križ ponovo, prigovarao im je što smo žene sa muškarcima u tome hangaru. Jedan dan su pokušali da nas prebace u dvije prostorije, išli su u Zrenjanin po one ležaljke međutim nisu ih dovezli. Mi smo četiri sata stajali vani, smrzli smo se, onda smo tražili da nas ponovo vrata u hangar, tu noć su nas vratili, sutradan su doneli slamu u te dvije sobe gdje su nas odvojili od muškaraca. Slama je bila puna miševa koji su hodali po nama, mi smo gledali, ta zgrada je prije toga gorila, vidjelo se nebo kroz plafon, ali to njima nije ništa značilo. Tu smo proveli još jedno deset dana prije zarobljavanja. I šta da vam još kažem? Higijena nije bila nikakva. Ako su oni ujutru uspjeli odmrznuti vodu vani na dvorištu, onda smo se išli umiti, a ukoliko nismo, bilo je dana da se uopće nismo mogli ni umivati, a kamo li ostale higijene da smo imali. Pošto su meni sve oduzeli i putnu torbu u koju sam spremila najnužnije potrebštine i ručnu torbu gdje su mi bili dokumenti, meni su sve oduzeli, tako da sam ja u trenerci izašla iz podruma, takva sam izašla iz logora. Nisam imala, možete si misliti ako jedna žena mesec dana bude u jednom vešu bez pranja, bez ičega, kakav je to osjećaj. I za nju i za onoga ko je kraj nje. I došao je taj dan

popisa kada ćemo izać iz logora. Popisivali su nas prije toga, dan ranije su nas prije zvali, jedan rezervista da idemo svi kod njega, gde se ko odlučio da ide. Kad sam ja došla na red ja sam rekla njemu da ja idem za Hrvatsku, on je cinički rekao “pa svi idete za Hrvatsku”. Ja sam njemu odgovorila “ja u Srbiji nemam nikoga i moje mjesto nije u Srbiji, ja sam rođena u Hrvatskoj, ja želim tamo i da umrem”. I onda je on rekao “gotovi smo, možete ići”. Autobusi su bili popunjavani već u 2 sata u noći, ja sam sjedela u autobusu, mene su jedinu žensku metili u autobus s muškarcima kao da sam bila neki najveći zlikovac ili nešto. Nisam se bunila, normalno nisam se imala nikome buniti ali ovo isto moram reći, ja sam morala ići vršiti nuždu, onog policajca sam zamolila pošto su bili provizorni WC samo su bile iskopane rupe i najlonom pokriveno, da li ja mogu ići vršiti nuždu, on je rekao ne tamo već ovdje. Ja sam htjela kraj autobusa, a on je rekao ne tu već ovdje dalje. Bila je jedna šikara, onda sam ja pomislila, balavac jedan ako tebe nije sramota da ti mene, što ti mogu biti majka, da gledaš mene da ja vršim nuždu, pa nije ni mene sramota tebe gledati. I ja sam to obavila i onda smo bili, krenili smo, bilo je puno autobusa, onda smo naišli u Šabac, tu su uzimali gorivo, tu sam isto tako nekako prošla slično ovome jer sam tražila da idem na WC i od vozača, vozač je kad je došao policajac rekao je “odvedite gospođu na WC”. Kad sam ušla bio je jedan hodnik, vidjela sam da je kuhinja sa lijeve strane i tu je stajao na vratima jedan vojnik koji mi je rekao, izvinite moram biti prosta “izvolite možete ići srati”. A ja sam rekla “ne moram to već moram nešto drugo” i kad sam bila gotova izašla sam napolje i rekla sam “hvala vam ali nisam srala”. I otišla sam u autobus, došli smo do Šamca, tu nas je čekao Međunarodni Crveni križ, i bili smo na popisu svi ali su moji isto bili provocirani u autobusu “šta mislite, hoćete li vi preći Savu, ko zna koja je budala minirala, pašćete svi u Savu”. Ja sam samo razmišljala samo me prevedi preko Save neka ja ostanem u Hrvatskoj ako već ja moram umreti neka bude tamo. Ali hvala Bogu sve je bilo u redu. Naši su nas dočekali, hrvatski autobusi, prešli su na našu granicu, usput do Zagreba bilo je na par mjesta zračne uzbune gdje smo morali stajati, autobusi su se gasili i došli smo do Zagreba. Tu smo isto bili evidentirani i šta da vam dalje kažem, bila sam sedam godina u progonstvu. Da, kad sam došla u Zagreb počela sam tražiti svojega supruga kojeg na žalost, sad će biti 8. sledećeg mjeseca [novembra], punih 17 godina ni traga nema o njemu. Čule su se razne glasine, da je možda u Mitrovici, da je u Negoslavicima, u tom srpskom selu, da radi u njihovoj poljoprivrednoj zadruzi pod drugim imenom i prezimenom. Sve sam provjeravala, od toga nema ništa ali evo, na žalost ni do dan danas ja ne znam za njega. Ja zastupam jednu udrugu hrvatskih branitelja kojih nema, koji su nestali i želja mi je ne samo da sve njih pronađemo nego mi je želja da se svi u Hrvatskoj bez obzira na naciju, pronađu i dostojno sahrane. Jer svaki čovek ima svoje ime i prezime i svaki čovek treba da ima svoj grob na kojem će pisati njegovo ime i prezime. U Hrvatskoj, ne znam koliko vam je poznato, traži se još oko 2.000 osoba svih nacionalnosti, a Vukovar, samo Vukovar, traži još oko 450 osoba. Vukovar i okolica Vukovara. Evo, hvala na pažnji.

Nataša Kandić: Hvala vam Manda. Pored Mande sedi Marica Šeatović koja je tokom rata živela u Novskoj, gde je živela sa suprugom. Sada živi sama (....) 58.52. tonske smetnje (....) (audio CD I)

Marica Šeatović (....) : ... jednog malog gradića gdje smo živjeli, bilo je mješano stanovništvo. Bilo je Srba, Hrvata i drugih nacionalnosti iz okolnih sela, u jednom selu čak 17 nacionalnosti. Živili smo i radili, ja i suprug nismo imali djece. On je bio dosta aktivan, radio je, bio je lovac, poznao je sve, sa svakim je bio dobar i neki su ga pokušavali nagovoriti da ode iz Novske, on je rekao da on nije nikom kriv, da on iz Novske neće ići, da je tu rođen i da tu želi ostati i biti. Imao je radnu obavezu, ja sam isto radila, pošto sam radila u ugostiteljstvu, to je bilo na auto cesti, oni moteli, to je bilo presečeno, uništeno, nismo imali

posla, uglavnom. On je radio još do desetog mjeseca, izmještali su iz Novske, on je radio u ugostiteljsko-trgovačkoj firmi i oni su iz Novske izmještali u Lipovljane, jedno malo veće selo prema Zagrebu, jedno 15 kilometara i uglavnom sa tim svojima su to sve, odvozili su iz trgovina, kafića i to. Pre svega što mu se desilo, moram da napomenem da je jednog dana, kad je tamo bio sjedio sa tim svojima koji su radili isto tamo, došao je jedan vojnik, uperio pušku na njega i rekao šta on tu radi? On je rekao “pa ja tu radim”. On ga je tako s puškom oterao do njegovog direktora, gore je bila u kancelariji jedna tajnica, jedna mlada žena, njena teta je bila veliki prijatelj s nama i ona kad je videla njega da je njega doterao i bacio njegovu osobnu kartu pred direktora i da je rekao šta ovaj čovek tu radi, on je rekao “pa to je naš radnik, on tu radi”. Kaže “smjesta da mu tu napišeš otkaz”. Ova mlada tajnica je rekla da se preznojila i da nije mogla to gledat, da je otrčala u WC. Jednostavno joj je to bilo strašno jer ga je poznavala i to sve. Ovaj je tu direktor njemu napisao neko riješenje o čekanju, to riješenje ja i dan danas čuvam, on je čak nadopisao i svojom rukom u koliko sati je to riješenje dobio. I u tom trenutku on ne zna da li je ta njegova osobna karta ostala pred direktorom ili je taj vojnik uzeo. On se vraća iz tih Lipovljana i kad je došao kući prepipava se i ne nađe tu osobnu kartu i odmah se prijavi u policiji da mu je nestala ta osobna karta. A tog kobnog dana on je onda dalje imao kao tu radnu obavezu, bio na čekanju, prijaviti je bio kao tamo da bude i za civilnu zaštitu i sve ono. Iz Novske je... bila je garantirana, iz Novske je otišlo stanovništvo srpsko dosta prije, puno njih, ne svi, a i Hrvati su mnogi otišli prema Zagrebu, ne znam, Rijeci, u Njemačku, ko gdje je otišao, ali bilo je dosta ljudi još u Novskoj, bila je puna vojske još od osmog mjeseca, Novska i sva okolna sela dolje je bilo prema Posavini, prema Jasenovcu, kud su sve išli, dolazile te brigade iz drugih mjesta iz Hrvatske. Ja sam onda sa mojom susjedom, Hrvaticom i njenim sinovima i snahama otišla kod njene majke u jedno selo, Novu Subotsku blizu Novske da tamo kao budemo ali mi smo uglavnom svakih dan-dva dolazili kući, obilazili su oni svoju kuću, njeni su sinovi bili u vojsci, kad su došli sa položaja, bili su oko Novske na položaju, kad su došli na odmor imali su auto i išli su u obilazak svoje kuće i ja sam s njima išla. Išli smo kod mog supruga i uglavnom smo se viđali i dan prije tog kobnog dana smo bili u popodnevnim satima. U međuvremenu zaboravila sam još jedan detalj. Još su ga jedanput privodili. Došli su sa bjelim kombijem s čarapama na glavama, uniformirana lica i odveli su ga u policijsku stanicu u Novskoj, njega i još tog jednog susjeda koji je posle isto ubijen, kao na neki informativni razgovor, pa su tu bili u Novskoj do večeri, pa su ih prebacili u Kutinu, tamo je neka veća policijska uprava i šta ja znam kod inspektora gdje su prenoćili, koji ih je ispitivao gdje im je ko, šta, gdje, uglavnom je rekao da ga nisu maltretirali. Ja sam s njim posle toga razgovarala, rekao je da ga nisu maltretirali i onda je bio kod kuće i tog kažem kobnog, 21. studenoga, u večernjim satima upada... Da još kažem detalj da je Hrvatska vojska bila u Novskoj stacionirana u školi, u dvorani i po kućama srpskim gdje nije ljudi bilo i ti koji su došli oni su bili u šestoj kući od naše kuće smješteni. Oni su pripadali, pripadnici Prve zagrebačke A brigade, IV bataljon aktivni sastav Garde. Njih šest je upalo u tu susjednu kuću i tamo je bio bračni par koji su isto i meni rođaci, daljni, ne bliži, radili su isto sa mnom u istoj firmi, Sajka Rašković i Mišo Rašković, i oni su upali unutra i pitali su ko su, šta su, oni su rekli da su pravoslavci, oni su njih pitali jel ima još tu Srba u okolini, e oni su rekli da u susjednoj kući ima moj suprug koji se zove Mihajlo i još jedan susjed dve kuće dalje, Vujić Ljubomir. I taj jedan od tih šest pošalje dvojicu po njih da ih privedu u kuću gdje su ovi dvoje ljudi bili već. Ja sad svedočim ono šta su oni njima radili što sam ja pročitala, što su od njih šest dvojica na Vojnom sudu svedočili i nalazi koje posjedujem, nalaze patologa i svih forenzičara, napraviti je policijski uviđaj i sve. Uglavnom da opičam tu večer. Onda su kada su njih privedi tu, to je kuća na kat, u jednu dnevnu sobu koja je vezana i sa kuhinjom, uglavnom po iskazu te dvojice tu je počelo najpre psihičko maltretiranje gdje su im, ko su im, šta, gdje je ko, da napiše, ovog Vujića da napiše gdje mu je sin, on je jadnik napisao kak je od straha, verovatno nikako, pa su oni

mislili da je napisao ćirilicom, pa su ga onda počeli maltretirati, pa su onda ipak videli da je to latinica, pa onda da pjevaju hrvatske pjesme, *Ustani Bane*, pa *Rajska djevo kraljice Hrvata*, oni to kao ne znaju, nisu znali možda ni kako se zovu u tom trenutku... najpre da pjevaju četničke pjesme, pa normalno to i pogotovo nisu znali, nit su kad čuli nit su ih pjevali, nit ništa, maltretiranje... ne znam, bila je neka slika na zidu izrezbarena u hrastu, neki orač, a jedno metar dugačka, ako bi od njih nešto rekao onda su ih udarali po glavi. Uglavnom slomite su im ruke, Vujiću odrezana tri prsta, mom suprugu slomita ruka, noga, Miši tome Račkoviću isto, uglavnom su izlomljeni, a jedan od tih šestorice odvodi tu gospođu Sajku na kat i verovatno je on i li je ona sama se skinula, uglavnom su je našli nugu, silovanu, razrezanu preko vrata, između dojki do ne znam trbuha gdje je nađena na kauču gdje je krv špricnila na plafon, koju ljudi nisu mogli skinut godinama. Zabili joj u genitalije metal protivavionski i ta je žena silovana i na takav grub način ubijena, još više s njom saosjećam i sa ovim gospođama koje su pričele o silovanju, i onoj gospođi što je juče iz Argentine pričala da one koje su silovane nisu mogle o tome ni svjedočit, tako ni ova gospođa Sajka nije mogla svjedočit o tom svom tragičnom činu. To mi je zaista ostalo upečatljivo. Prvo što mi je bila i radna kolegica i prva susjeda i rođaka i teško mi je za mog supruga, najteže zato što sam ostala sama ali zaista suosjećam i sa tom gospođom još najviše. To je tako, ja sam bila u tom selu i onda nisam to znala, i onda, drugi dan, treći dan u stvari, ja sam sa tom mojom susjedom bila kod njene majke i ta njihova snaha odlazi u trgovinu po kruh i neko joj ispriča iz Novske kao šta je, u tvojoj ulici su nešto pucali. Kaže ona šta je taj čovek to ispričao, gdje i šta i ko, kao ubijen i ona dolazi kući sva prestravljena i neće predamnom da kaže, a sin od te gospođe je bio baš na odmoru između položaja, on je bio vojnik, da, imao je pušku, imali su auto i on strpa nas u auto, njegovu majku, on, ta snaha i ja i dolazimo u Novsku do moje kuće. Moja je kuća otključana, ne provaljena, ključ sa unutarnje strane, po kući malo razbacano nekih papira ali ništa strašno, a u toj drugoj kući, oni su već bili odveženi, meni nisu dali da onda uđem u tu kuću, oni ti moji susjedi jer mislili su da verovatno, možda ne znam šta bi se desilo od tog čina da sam videla što je ostalo. Oni su uglavnom odveženi dan prije, bio je policijski uviđaj, odveženi na patologiju u Kutinu gdje je izvršena obdukcija i sve mislim ono kao po nekom propisu. Mene niko ne obaveštava službeno ni od policije od nikoga, a verovatno sam znala da su znali gdje sam ja. Onda taj susjed vojnik odlazi u policijsku stanicu i pita je li istina to da su ti i ti ljudi pobijeni, gdje su. Tamo mu neko odgovara da su na patologiji u Kutini. To je bio četvrtak i pošto tu zatječe vikend i da verovatno do ponedjeljka, utorka mi njih nećemo dobiti, ja u to vrijeme sa tim mojim susjedima odlazim jer pošto je komunalno preduzeće koje sahranjuje ljude bilo izmješteno iz Novske, odlazim u te Lipovljane i tamo dogovaram sa njima da sahranimo te ljude u Novskoj, mog supruga i njih troje. Oni kao nećaku se, ima granatiranja, boje se ali ipak na moje insistiranje, ja sam baš htjela, onda su pristali da sahrane u Novskoj ali do podne kada je manja opasnost, kad ne postoji zračna opasnost i tako i uglavnom oni njih taj... Ja ih nisam videla, nisam ni insistirala da ih otvore jer su ih dovezli u ljesovima na groblje, rake su bile već iskopane. U tom trenutku nisam znala ni kako se zovem. Da nije bilo tih dobrih ljudi koji su mi pomagali i drugi susjedi koji su skupa sa mnom, bilo nas je možda jedno desetak došli, to su sve Hrvati, ja im odajem sve priznanje bez obzira što je to napravila Hrvatska vojska, ja se ograđujem, ne napadam ni Hrvatsku vojsku ni hrvatski narod, samo te zlikovce koji su to napravili. Tu sahranjujem i odlazim ponovo u to selo Novosubotsko sa tom mojom susjedom kod njene majke, stare. Nisam samo ja tu bila, bilo je nas jedno 10, 15 kao izbeglica, prognanika, kako hoćete i to je jedna predivna žena koja je u tom trenutku već imala unuka koji je bio u vojsci hrvatskoj, ranjen teško, leži u bolnici u Zagrebu i ona mene posle tog čina ponovo prima u svoju kuću. Ja kod njih ostajem. Rekla sam i nekim medijima i nekim novinarima s kojima sam bila u kontaktu da kad bi u hrvatskom narodu postojala ona nagrada kao što izraelski narod ima za pravednika među narodima da bi ta, baka smo je zvali, gospođa

Ljubica, zaslužila to priznanje. Ja bih je posthumno predložila da dobije. Ali ja toj obitelji te bake i ovih mojih susjeda i danas odajem sve priznanje i svu zahvalnost i ostala sam s njima u najboljim odnosima. Da mi rođeni brat, sestra, ne znam, bilo ko, ne djelim ih, imam brata i sestru, ne djelim ih od moje braće i sestara, ni od koga. Tim želim reći da u svakom narodu postoje divni ljudi koji će pomoć, a postoje i oni drugi. Tu ne završava moja golgota. To ja nisam znala u tim prvim trenucima ni ko ih je ubio, ni zašto ih je ubio, ni ništa, nego 1992. polazimo ja i gospođa Vujić u istragu svoju privatnu neku. Odlazimo samoinicijativno u Sisačko-moslavačku županiju jer mi tamo pripadamo, kod županijskog državnog odvjetnika i kod isljednika. On je rekao da je to sve predano na Vojni sud. Tražimo od policije ovaj policijski uviđaj, ne možemo to dobiti i ako nešto treba može službeno. Dobile smo na pismeni zahtev tek 1997. godine. Samo iz policije Novske. To je mjesto i fotografirano, kad smo god pokušali i pismeno i svakako potražiti fotografije odgovoreno nam je da su priložene uz celokupni spis, pitala sam odvjetnika da li postoji u tom spisu koji ja imam, on je rekao da ne zna da postoji, a možda su i uništene, ne znam. Tim nekim našim traganjem ko je šta je u državnom odvjetništvu nije bilo tog državnog odvjetnika županijskog i jedna službenica tamo je izvadila jednu knjigu i našla imena tih počinitelja, ispisala nam na jednom običnom papiru, znači to nije bilo službeno. Rekla je da je to pod tim i tim brojem poslano na Vojni sud u Zagreb. Posle smo još tragale kod nekih organizacija, pomoć tražile ovamo, onamo, ni od koga nismo nikakve pomoći dobili. Što se tiče države ni lokalne vlasti ni državne vlasti, od nikoga da bi onda 2004. pošto je izašao neki zakon u Hrvatskoj, naputak ili ne znam dodatak u zakonu za teroristički čin da se može kao tražiti neka odšteta od države mi podnosimo privatnu tužbu protiv države za to učinjeno djelo i presuda, moja prva presuda na Županijskom sudu dolazi jako brzo, nakon pet, šest mjeseci, uglavnom da je to zastarelo jer to se ne tretira kao ratni zločin nego zločin iz niskih pobuda. Još nismo znale ovo sa Vojnog suda, nismo imale te papire sa Vojnog suda, tek kad smo pokrenule taj postupak za odštetu, onda i na prvog presudi nisam znala mada sudkinja ono, kao opravdava jer u to vreme je bio pad Vukovara i opravdava njih da su bili polupijani padom Vukovara i na neki način opravdava te zločince ali na kraju kaže da nismo u roku od pet godina podnijeli zahtjev za odštetu. Ide dalje na Županijski sud u Sisak gdje se normalno isto i tu odbija i ja dobivam, nakon mjesec dana od presude dobivam od Državnog odvjetništva koje zastupa Republiku Hrvatsku opomenu sa ovrhom da moram platiti Državnom odvjetništvu 7.500 kuna troška ali to je trošak samo tom Državnom odvjetništvu što su oni zastupali, to nije sav sudski trošak. Ja ne plaćam to i meni dolazi ovrha na moju mirovinu koju su jednu trećinu mirovine meni oduzimaju godinu i po dana, 500 kuna. Postupak još traje, na reviziji je na Vrhovnom sudu ali šta se dešava s ovima. Bile su dve rasprave na Vojnom sudu u Zagrebu, počinitelji, prvooptuženi, drugooptuženi taj koji je gospođu silovao i zaklao, oni su bili privedeni u ožujku 2002. godine i bili su u istražnom zatvoru u Sisku do 2002. do jedanestog mjeseca. U devetom mjesecu nastupa Zakon o oprost i oni budu amnestirani po tom Zakonu, ta dvojica prvooptuženih. Da bude stvar gora, taj prvooptuženi u mom slučaju je bio nakon mjesec dana, znači 21. prosinca sudjelovao je u još jednom zločinu u jednoj kući gdje je ubijena djevojka od nepune 21 godine, njena majka, susjeda Hrvatica, i njena majka je Hrvatica, a otac je Srbin, on je bio sav isprebijan, izboden i mislili su da je i on mrtav ali se izvukao. Možda će biti prilike da on dođe na ovakav skup, pokušala sam s njim razgovarati da on opiše te strahote šta je on pretrpio, mislim da je to još nešto strašnije, onaj ko je iz takvog nečeg izašao. I sad se ja pitam koji je to sud koji jednog takvog zločinca koji je u dva masovna ubistva sudjelovao i dobio oprost od države? A ja koja sam žrtva moram toj istoj državi platiti, platila sam u stvari 9.000 kuna sudskih troškova. Borba moja traje i dalje, ja ne odustajem i neću odustati. I poručujem vama svima ovde da ne odustanete jer svi zajedno možemo nešto napraviti, a mi kao pojedinci bez obzira koliko god nama pomagale sve ove humanitarne organizacije, poput gospođe Kandić, poput naše Documente, Vesne Teršelič, iz

Zagreba, Sarajeva, ne znam, iz svih drugih gradova, poručujem ovima tu u Prištini/Prishtinë, i jednima i drugima da se ne konfrontiraju, da pokušaju razgovarat i da pokušaju zajedno sjediti, kao i danas što mi sjedimo ovdje i ja koja sam došla iz Zagreba, znam da ima dvojica, trojica ovdje koji su iz Udruga branitelja i mislim da mi neće zamjerit što sam ovo rekla ko je počinio zločin jer je to zaista prava istina, a istina se treba znati, a njima svima drugima želim sve dobro i uvažavam ih. Da ih ne uvažavam i njih i Hrvatsku državu ne bih u njoj živjela gdje jesam i gdje i danas živim od mjesta zločina pet metara. Ta je kuća u međuvremenu prodana, kupili su je jedni ljudi iz Njemačke koji je obnavljaju ali niko u njoj ne živi. Ja živim pokraj te kuće. Hvala vam ljepa.

Nataša Kandić: Hvala vam Marice što imate toliko osećanja prema drugima i što umete i da opišete i da nam kažete tačno kako i koliko ima drugih, dobrih i lepih ljudi. Sa nama je Semir Ibrahimović koji je u julu 1995. godine imao osam godina. On je tog 11. jula video svog oca poslednji put, nije znao šta se dogodilo do 2005. godine, 1. juna 2005. godine kad se pojavila kasete, ona kasete sa Škorpionima koju je Fond za humanitarno pravo pronašao i kada je na snimku video svog oca. Ja znam da će Semiru biti teško i da mu je bilo teško, on je svedočio pred sudom i da mu je teško zato što ne vidi i nije video tu pravdu ali da slušajući Sarandu, slušajući Fatosu... Saranda je pokušala, kaže godine koje je provela da iznese sve činjenice i da to vidi kao jedino što može da učini za svoju majku za svoju braću i sestre, a to je ta neka borba za pravdu. I Semire, svi mi znamo da ti je jako teško ali pokušaj da nam ispričaš ono što se tog dana dogodilo, tvoj poslednji susret sa ocem, tvoje neko očekivanje da će se pojaviti i onda ta 2005. godina kad ti svog oca vidiš na tom video snimku, a onda ćemo posle pustiti taj deo snimka gde se vidi Semirov otac.

Semir Ibrahimović: Dobar dan. Ja sam Semir Ibrahimović, rođen sam u Zvorniku, živeo sam u Konjevića Polju do 1993. godine jer 1992. se zaratilo, četničke snage su nas istjerale 1993. iz Konjević Polja odakle smo morali da idemo za Srebrenicu. Gore smo bili do 1995. godine do jula i tu su upali i odatle smo morali da idemo dalje. Živeo sam sa majkom, tri sestre i ocem u Srebrenici. Jedan dan je došlo da... napale su četničke i srbijanske... vojnici jer nije samo Republika Srpska, i Srbija je učestvovala sama u ratu do pada Srebrenice. Moj otac je došao, bio je vani, došao je u stan, pozdravili smo se, uzeo je nešto malo hrane što je bilo, ruksak i krenuo je prema šumi jer mi smo morali da idemo u Potočare. Pozdravili smo se zadnji put. Otišao je kraj neke reke u šumu, nije hteo da se preda odmah srpskim snagama. Mi smo otišli u Potočare i odatle su nas autobusima prevezli do Kladnja. Čekali smo da li će šta biti, da li će otac doći, nije došao. Jedanaest godina nismo znali ništa o njemu, znali smo da je mrtav, to smo znali jer niko ko je pao u njihove ruke nije ostao živ. Do 1. juna 2005. godine dok nije izašla ta kasete koju su imali ti Škorpioni. Na snimku odmah čim sam pogledao vidio sam svog oca. To se ne može riječima opisati kako ti bude u tom momentu, to je nemoguće. Znači bio je on i još petorica ljudi, djece, ubili su ih na takav način, jednostavno k'o da nisu ljudi. To su snimili da imaju sebi za uspomenu. Sve to teško bude, ali išli smo na suđenje u Beograd, tu smo proživljavali svašta, njihovo podsmejavanje, vrijeđanje, što porodica, što optuženih, policajaca u sudnici koji su bili tu, svašta su govorili. Optuženi su na nekih 58 godina što je stvarno nepravda čista ali što je još gore to se sve i danas ponavlja i smanjuju im kazne, puštaju ih k'o da nisu ubili nikoga, k'o da nije bilo nikad, znači mogli su opušteno još 1.000 ljudi ubiti, bili bi oslobođeni. Ne moraju se brinuti jer Srbija im je sudila, nisu ubili Srbe, ubili su Muslimane i zato ih puštaju, jednostavno nagrađuju ih. Pravde što se tiče Srbije, od Srbije nismo dobili nikakvu pravdu niti očekujemo od te države pravdu da ćemo dobiti ikad jer ne možemo dobiti pravdu od zemlje koja nas je uništila i ubijala naše. Kada su nas pozvali godinu dana nakon snimka da identifikujemo u Visokome oca, otišli smo tamo. Šta smo zatekli? Zatekli smo jednu šaku kostiju koja nije bilo... mogla je stati u obje

ruke ovako i to je sve što je ostalo od njih. Jednostavno nije im bilo dovoljno što su ih ubili, posle toga su ih zapalili da ne bi ostalo ništa od njih, što je potpuna sramota...

Nataša Kandić: Semire, reci nam, svedočio si pred tim sudom. Ipak ta činjenica da je bilo pred sudom, da su utvrđivane neke činjenice, da si video lica tih, na toj video kaseti i na tom sudu, da li to pomaže, taj deo što znaš kako se to dogodilo, to se zna u slučaju tvog oca. Hiljade i hiljade drugih ljudi su ubijeni ali se ne zna kako se to dogodilo.

Semir Ibrahimović: Ubijeno je ono, hiljade ljudi i ja bih volio da ta kasete se nikad nije ni pronašla, jednostavno ne bih vidio to što sam vidio. Jer znao sam da je mrtav. Hiljade ljudi je ubijeno, mi to znamo, nije hiljade već tačno u Srebrenici je preko 8.000 za dva dana, tri, ubijeno. I oni su možda na mnogo teži način ubijeni nego što je moj otac i ovi ljudi. Jer mi nismo videli kako su ubijeni. A što se tiče u sudnici, u sudnici smo samo doživeli čistu nepravdu. Znači i od strane sudija i od svega, i od strane države Srbije koja je nepravедno tako i optužila i danas im poništava kazne, pušta ih, oslobađa, smanjuje, pa zašto ih onda jednostavno nisu sve pustili, k'o da nisu nikog ubili i to bi bilo to od Srbije znači. Oni su se u sudnici, i sami znate, smijali, okretali se, provocirali, k'o da nisu nikog ubili. A mi smo videli lijepo ko je ubio i šta je ubio.

Nataša Kandić: Dobro Semire. Samo komandant jedinice je osuđen na 20 godina. Nismo otkrili istinu kuda je došla naredba ali konačno jedna jedinica je izneta na videlo. To je ista jedinica koja je ubijala u Podujevu/Podujevë, ista jedinica je znači pre toga, devet godina pre toga... ne, četiri godine pre toga je bila u Srebrenici. Nešto smo uspjeli da pokažemo, a to je da znači nikad niko nije znao da postoji ta jedinica da nije bilo te video kasete i da nije bilo ipak nekoga iz te jedinice ko je hteo da svedoči i da kaže šta se u tom Podujevu/Podujevë dogodilo. Ja sad molim da pustimo taj deo kasete koji se odnosi na to kada Semir i kada druga deca, sestra, ovde i sestra jednog na snimku zapravo saznaju šta se dogodilo sa njima nakon što su se oni poslednji put videli u Srebrenici.

(Video snimak)

Xhafer Veliu: Nataša može li samo 5 minuta odmora, samo 5 minuta?

Nataša Kandić: Evo, Džafer moli i Milena, dajte da napravimo pauzu. 25 minuta pauze.

(Pauza)

Nataša Kandić: Hoću da vas zamolim da sednete da možemo da počnemo. Nije pristojno početi dok neki stoje. Molim vas, molim vas požurite i sedite. Pre nego što počnu i preostali da govore, Saranda ima potrebu nekoliko reči da kaže, tako da evo, Saranda će još nekoliko reči i onda produžavam.

Saranda Bogujevci: Samo sam želela da kažem, posle onoga što reče Semir, ja vrlo dobro razumem zašto se oseća na takav način. Oni koji su ubili njegovog oca, učestvovali su i u ubistvu naše porodice. Ja sam želela da kažem da je suđenje značajno. Kada smo išli prvi put da svedočimo, znači snaga je bila naša, mogli smo da kažemo istinu, da pričamo ono što se dogodilo i nama niko, ni kriminalci, niko nije mogao da nam zabrani da kažemo ono što se dogodilo, rekli smo im u lice i oni nisu mogli da nam zabrane. I značajno je da se kaže istina. **Mi imamo tu snagu da kažemo istinu,** oni u ovo vreme ne mogu da nam zabrane, ne mogu da učine ništa. Značajno je da im damo do znanja šta su učinili i možda će jednog dana da shvate

da nije pravedno ono što su učinili. Da mi njima kažemo da smo bili mladi i da nismo imali niti oružja niti ništa drugo, a oni sa oružjem i brojnim drugim saradnicima ubijali su naše porodice. Međutim, sada u ovo vreme mi smo oni koji imamo mogućnost da kažemo istinu i oni nemaju nikakvu moć da nam zabrane da govorimo o onome što se dogodilo, znači nemaju nikakvu snagu. Mi to imamo i sada je naš red da kažemo istinu i da se borimo za istinu i oni nemaju snagu da nam zabrane. Značajno je da se govori istina, govoriti pred njima kako bi oni shvatili, da iako su nastojali da nas ubijaju, da nas uništavaju, da ne ostavljaju živog nikoga iz naših porodica nisu postigli da urade to i nikada neće postići i mi imamo našu snagu, nama nisu potrebna oružja niti ništa. Znači borimo se za pravdu, značajno je da se govori, da se održavaju suđenja za svaku osobu kojoj se nešto dogodilo tokom rata, samo sam to želela da kažem.

Nataša Kandić: Hvala Saranda. Za tu snagu koju ti imaš, za tu jednu javnu reč koja jeste jako važna i to jeste jako važan deo tvoje borbe za tu istinu i za činjenice o svemu tome. Sa nama je danas i Milena Radević. Ja ću da je zamolim da nam ispriča šta se dogodilo 1998. godine kada je ubijen njen sin Ivan, kada su ubijeni i drugi mladići, neki su bili maloletni i šta se dogodilo 24. juna kada ona ponovo doživljava strašnu porodičnu nesreću, kada je odveden njen muž. I molim je da nam opiše i da ima u vidu da sve što se njoj i drugima dogodilo da mi to svi ovde hoćemo da znamo i da hoćemo da to bude sačuvano i da drugi znaju, kao što je Saranda rekla da sve to nađe i svoj put i do suda, a i da ostane trajno zabeleženo.

Milena Radević: Pozdravljam porodice žrtava i sve dobronamerne ljude koji su ovde da saslušaju našu tragediju, našu istinu koja će nas boleti sve dok smo živi i dok trajemo. Teško je shvatiti, teško je onome shvatiti koji nije doživeo tu tragediju bez obzira koje vere, nacije ili bilo čega. To je lako pričati tuđu priču ali je teško ispričati svoju priču, svoju tragediju, svoju muku, bez obzira ko se nalazi na ovom mestu, da li sam ja ili Semir ili je do mene Egipćanin ili bilo ko. To je teško, to treba izdržati. Ja se zahvaljujem asocijaciji ili organizaciji koja je omogućila danas da javno i prvi put iznesem svoju tragediju, svoju priču životnu, moje padanje, moje stradanje koje traje do današnjeg dana. Pošto sam potrešena pričom Semirovom koja je skoro identična priča i mojoj priči koju ću da vam ispričam, samo što je malo drugačije modifikovana jer se odigralo u zatvorenoj prostoriji, a ovo se odigralo na otvorenom prostoru, pa me je malo uzdrimalo, pa bi vas zamolila da oprostite ako mi zadržite glas i koja suza potekne. Jer sam majka kao i sve druge majke. I prije nego što počnem tu svoju priču tragičnu, ja bih htela da osudim sve ono što se zbilo bez obzira s koje strane dolazilo i s koje strane poteklo. Da vam se predstavim, **ja sam Milena Radević, rođena sam u Peći/Pejë na Kosovu i Metohiji gde sam živela.** Studirala sam u Prištini/Prishtinë ovde zajedno sa svojim suprugom i deca su mi ovde studirala tako da sam emotivno vezana za ovaj kraj i da niko ne može da mi ovo oduzme iz srca, ono što sam preživela i što sam živela do tragičnih dana na Kosovu i Metohiji, jer su mi to bili najlepši dani u mom životu. Od tog kobnog dana za mene ne postoji život, ja samo živim da bi živela i da bi govorila istinu i da bi jednog dana saznala istinu koju još ni dan-danas ne znam. Pripadam Udruženju kidnapovanih, ja sam član Udruženja kidnapovanih porodica na Kosovu i Metohiji. Moja životna priča je dosta teška, sastoji se iz tri dela. Počela je 1998. godine, 14. decembra, pa se nastavlja 24. juna 1999. godine, kidnapovanje supruga i nastavlja se dalja moja borba za život i opstanak. Ja mogu da vam kažem da sam ja lice bez adrese, proterana sa ovih prostora koje sam najviše volela u životu, proterana iz svoje kuće nasilno koju večito sanjam, sanjam kad zaspem. Ja sam lice bez adrese, bez stana, bez kuće, moja je adresa broj mobilnog telefona gde mogu ljudi da me pozovu, da me nađu, gde sam, u kojem sam mestu. Da li sam ovde ili onamo, negde idem od nemilog do nedragog. **Ovde sam da iskažem ne samo svoju bol i tugu kao majka, za ubijenim sinom Ivanom kojeg teroristi i psi rata ubiše 14.12.1998. godine u**

kafiću *Panda* u Peći/Pejē, još sa svojih pet drugova maloletnih, Zoranom, Vukotom, Svetislavom, Ivanom i Draganom. Moj sin je bio najstariji, imao je 25 godina. Najmlađi je imao 14 godina. I raniše u tom terorističkom napadu još trojicu mladića od kojih jednog teže, a dvojicu lakše i jednog, to jest u stvari gazdu tog kafića. To je bilo omiljeno sastajalište srpske omladine tada. Tu su se okupljali, razmenjivali svoje dečake i svoje mladalačke snove, ne sluteći da će tog kobnog 14. decembra desiti takav užas koji je potresao ne samo Peć/Pejē, naš rodni grad nego i čitavo Kosovo i Metohiju. Ceo svet je čuo, ceo svet je video i slike, i prizore, nije mi jasno zašto se i dan danas čuti, ko je počinitelj tog zločina, zašto su ubijana deca dok su ispijale sok, dok su razgovarale o svojim mladalačkim, o svojim ljubavima? Zašto su ubijeni, ko ih je ubio, ko stoji iza toga? Još evo, deseta je godina, decembar se približava. Za deset godina mi nismo saznali ko ih je ubio, zašto ih je ubio i na koji način. Šta su oni skrivili, nemoćni i bespomoćni da se brane sedeći za stolom. Kao sada da neko upadne ovde i rafalima pobije koliko pobije. I hladno produži svoj krvavi pir ostavljajući decu u lokvi krvi. Tog dana moj sin najavio mi je da će doći 14., tog kobnog dana decembra. Rekao je "majko, dolazim kod tebe" s obzirom da je imao svoj stan, bio je student, omiljen u gradu, svi su ga voleli, bez obzira na nacionalnost kad je bio takav, takve prirode. Human čovek, ne što je moje dete bilo nego je bilo dete izuzetno, a nekad pomislim da možda je to bilo i predodređeno da ode takav čovek, iz takve sredine. Bila sam u kući čekajući sina da mi dođe, međutim posle 10, 15 minuta njega je nesreća odnela u tom kafiću, da bi video drugove, da bi s njima porazgovarao i razmenio neku reč. Samo što je seo dva maskirana, u crno obučena, sa automatima, nogom su otvorili vrata. Dok su oni leđima bili okrenuti i, neki su igrali karte, neki su ispijali sokove, pucali su. Prvi je poginuo moj sin Ivan u koga je ispaljeno 10 metaka. Utvrđeno je da su to automati kineske proizvodnje i tu je ispaljeno 40 metaka u njihova tela. Bili smo svi u šoku, ceo grad. Znali smo da se naša deca okupljaju u tom gradu. Nismo znali, čulo se samo za tragediju, za teroristički napad, svi smo pohrlili, bilo je priče ima ranjenih, ima poginulih. Nismo verovali, nisam mogla da prihvatim surovu istinu da je moj sin poginuo među prvima. Otrčao je, ja sam ostala u kući nemoćna, nisam znala šta da radim u tom očaju, u tom bolu, u toj tuzi, to svaka majka može da razume koja je majka i koja je izgubila... Ostala sam, otišao je suprug sa mlađim sinom u bolnicu da traže Ivana ako mu bude leka da ga spase. Međutim on nije bio među njima nego su mu rekli "nemojte da ga tražite idite u kafić". Pošto je kafić bio blizu bolnice otrčali su, našli su mog Ivana u krvi, u lokvi krvi. Vratili su se, saopštili su mi. Uopšte nisam mogla da prihvatim, nisam verovala, nije istina, nije istina da je moj sin poginuo, a istina je bila tu pored mene, smrt je bila tu pored mene koja je pokosila moje prvo dete, mojeg prvence, mojeg miljenika. Zakukalo je, nisam samo ja zakukala nego je zakukalo još pet majki, i majka Vukotina, Zoranova, Ivanova, Draganova, Svetislava. To je bila crna i kobna noć koja će se pamtili i koju ću pamtili celog života. A što me najviše boli što ne znam ko ga je ubio, zašto ga je ubio, kome je on skrivio. Zato sam ovde i na ovom mestu i kao majka dok trajem, ići ću, tražiću. Otvarala sam vrata, otvarala sam sve institucije tražila da se okarakteriše. Niko ne može mog sina da vrati, ni one koji su poginuli, ni one koji su nestali, niko ih ne može vratiti. Mi smo to svesni ali smo mi ovde da tražimo istinu, istinu šta je s njima, gde su oni, zašto su ih ubili, kome su šta skrivili. U ovom prljavom ratu stradali su civili najčešće, nevini ljudi, a psi rata su se izvukli krvavih ruku i odbegli i skrivaju se u jamama. Ali ja mislim i najokorelijem ubici proradiće savest kad-tad, a mi svi moramo pred Gospoda. Ja sam veliki vernik, verujem u to. I ako ih ne stigne ljudska pravda, stići će ih ona gore jer pred Boga moramo svi. Mi smo ovde razne nacionalnosti, i srpske i muslimanske i katoličke, svi se mi molimo na jedan način, mi smo svi pred jednim Bogom, Bog je jedan ali se molimo na razne načine, raznim molitvama. Zato ti koji su to počinili, ta zlodela, bilo s koje strane neka se plaše onoga gore jer verujem u Boga. Stići će pravda. Pravda jeste spora ali će stići jednog dana. Da završim sa mojim sinom. Sahranila sam ga, znam gde mu je grob ali sam nemoćna

da odem na njegov grob jer ne mogu da odem na njegov grob ako nemam pratnju, ako se ne najavim. Da idem da se isplaćem na tom grobu, da pustim neku suzu. Plaćem po izbeglištvu i po tuđim kampovima i tuđim kućama gde se sklanjam da me drugi ne gledaju, da ne gledaju moju tugu. I to me boli. I sve što sam stvarala, ne samo što sam izgubila sina i supruga nego što sam izgubila i ono što sam stvarala sa svojim suprugom 56 godina. Oteta mi je kuća, oteta mi je sve što sam stvorila sa suprugom. Da završim sa mojim sinom, da ako neka pravda bude i sazna se istina ko ih je ubio, to bi me čini mi se na jedan način ohrabrilo i pomoglo mi da dalje živim. Ova moja tragedija ne završava se 14. decembra 1998. godine, moja tragedija se nastavlja kao sunovrat. 24. juna 1999. godine, bio je četvrtak. Odlučili ja i moj suprug da ne napuštamo Kosovo, onda je bio progon Srba sa Kosova, masovni odlazak, masovno iseljavanje. 13. juna bila je polugodišnjica moga sina. Otišla sam na groblje, nisam imala gde da kupim sveću, sve je otišlo. Da zapalim sinu sveću. Sa njegovog groba gledala sam kolone izbeglica koje odlaze i sa bolom u duši plakala. Kažem Bože, šta se ovo dešava, šta je ovo moguće, jel' ovo san, je li ovo stvarnost. Ali u stvari to je bila stvarnost, nije bio san. Odlučila sam sa suprugom da ostanem u svojoj kući računajući da nikome ništa nismo uradili, da nikome ništa nismo skrivali. Ako smo mogli nekome da pomognemo, tu smo bili. U svojoj kući sam držala porodicu iz Hrvatske, izbeglice. Tročlanu porodicu. Hranila sam ih, nisam ih odvajala od svoje, od svoje porodice nego su zajedno sa mojom porodicom ručali, jeli i pili. Ja sam gledala u ljude, nisam odvajala ljude po nacionalnosti, ni po veri, ni po ovome, ni po onome nego sam gledala u čoveka kao u čoveka jer sam samo gledala ko je čovek, a ko nečovek bez obzira da li je on moj rod rođeni ili ona, sa ove strane ili s one strane. Za mene je bio samo čovek ali sam se prevarila. Prevarila sam se, nisam bila dobro upućena. Ljudi u koje sam verovala, izdali su me, osakatili su me, oduzeli su mi sve ono što je moje, što sam ja svojom mukom zaradila. U 8 sati, 24. juna, dva neuniformisana lica, došla su na našu kapiju, znali su da smo mi tu, ja i moj suprug. Ja sam živela u ulici gde je jedina srpska kuća bila moja. Nije me bilo strah od tih komšija, mi smo svakodnevno prolazili i pozdravljali se, "dobro jutro komšija, kako ste, šta ste" do tog nesretnog rata. A tog jutra došla su dva neuniformisana Albanca, da kažem zulumčara, tražili su od mog supruga da izađe iz kuće jer su znali da smo tu, da smo odlučili da ostanemo. Izašao je, ja sam kroz roletne gledala na kapiju, vrata, jer mi suprug nije dozvolio da s njim izađem. Nešto su oni s njim razgovarali, došao je, prvi put videla sam na njegovom licu očaj, beznade, suze. Pitala sam ga šta je bilo? Kaže "nemamo pravo da živimo ovde". Kako nemamo pravo, pa ovo je naša kuća, ovu smo mi kući stvarali. Ovo je naše, ovde su naši. Kaže "nemamo, nemamo odobrenje štaba OVK". Kakvo odobrenje sada štaba OVK? Kaže "ne, moramo da idemo po uverenje da stanujemo ovde. Ako nemamo to uverenje, za 24 časa moramo da napustimo kuću". U kući bila mi je nepokretna svekrva od 80 godina. Konsultovali smo se šta da radimo sad, kako, kako da izbegnemo tragediju, a bilo je bez izlaza. Dogovorili smo pošto je na punktu, na putu prema Đakovici/Gjakovë prema Goraždevcu/Gorazdhec, tamo prema Kombinat, ko zna taj put, tu je bio stacioniran KFOR, međunarodne snage, to je negde 200 metara od naše kuće. Rekla sam "hajde potraži, dovedi KFOR neka ovu staricu...", jer su nam prethodno sve što smo imali u dvorištu, kola i imovinu raznosili, nismo smeli da reagujemo, uzimali su, ulazili su, lupali su. To su bili najteži dani, bombardovanje 78 dana sam preživela jer mi je bomba pala na 20 metra od moje kuće. To sam preživela, bile su kuće uništene, havarisane, prozori, vrata, sve odvaljeno. Pošto sam živela pored kasarne, bombe su udarale svakodnevno, noćno, dnevno, samo smo brojali. Znali smo da tri puta treba da ispale projekte i čekali smo, brojali jedan, dva, tri i gotovo, završeno. Međutim krajem juna pala je bomba na ulicu između kuća gde je uništilo dosta kuća i pala je pravo u vodovodnu cev koja je napajala čitavo naselje. Ostali smo bez vode, bez struje, to su bili teški i mučni dani, ne zato što nismo imali vodu nego od zulumčara koji su dolazili i lupali na vratima, psovali "izlazite svinje srpske, izlazite škinje, izlazite, poklaćemo vas, zapalićemo vas žive". Spavanja nije bilo, danonoćno smo

dežurali ja i moj muž, na smene, da nas žive ne pokolju ali i to se izdržalo. Ali taj kobni 24. došao je i taj dan kada se i to desilo. Otišao je do raskrsnice da potraži pomoć međunarodnih snaga, KFOR-a. Pratila sam ga nemo sa stepenica, kao da sam slutila da ga više nikad u životu neću videti. Pozdravili smo se nemo. Očajni, nemoćni, bez zaštite, bez ičega. Otišao je, vratio se, videla sam ga kad je zamakao između kuća, vratio se ponovo, ja sam povikala “zašto si se vratio”, a on mi je rekao “vratio sam se za komšiju Goranca, Sholusha Rudina” koji je celo vreme bombardovanja bio s nama tu u ulici jer je to bila mešovita ulica. On tog dana nije bio tu. Došao je, vratio se nazad i od tog dana gubi mu se svaki trag. U izbeglištvu sam saznala od mog kolege Dragana Sekulovića koji se kretao pravcem iz Belog Polja/Bellopoje sa još pet njih u vozilu da su ga zaustavili naoružani OVK vojnici u uniformama, legitimisali i tukli. Kaže “poznao sam Bogdana, nisam smeo da stanem jer bi i nas kidnapovali. I žao mi je što sam tako postupio ali na njegovu nesreću, a na moju sreću, njega su zaustavili, a mi smo eto nas pet, prošli”. Tragajući za njime gde se nalazi i tražeći, saznala sam od prijatelja Albanaca da se moj suprug poslednji put video i Juniku/Junik u nekoj žici bodljikavoj kao logor. Tu je bio sa stotinak ljudi. Prepoznali su jedan drugoga, nisu mogli da razgovaraju iz opravdanih razloga jer se znalo tada da niko nije smeo sa Srbima da komunicira, da razgovara. I to je poslednja vest o njegovom nestanku za kojeg ni dan danas ne znam. To je ta druga moja tužna priča, a sad počinjem svoju priču, svoju žalosnu priču šta sam ja doživela posle njegovog izlaska iz kuće. To nije bilo dva, tri minuta posle njegovog izlaska, posle njegovog kidnapovanja, u mojoj kući sa zadnje strane kuće upao je komšija musliman, obučen u uniformu OVK, dok sam još stajala, još nisam ušla u kuću posle ispraćaja Bogdana. Kako je preskočio ogradu, ja sam se trгла i pogledala, pogledala sam njega u uniformi, nisam mogla da verujem, jer njegov otac Alija bio je celo vreme s nama tu, i za vreme bombardovanja i za sve one patnje koje smo pretrpeli u toku bombardovanja. Pitao me je “gde ti je Bogdan”? Rekla sam “ne znam, otišao je u Štab”. Kaže “nije on dolazio tamo, njega su ubili”. Ja sam samo slegla ramenima “a možda su ga i ubili” rekoh “ne znam”. Ušao je u kuću, našao je na stolu u kuhinji čitulju mog pokojnog sina Ivana, pitao me “ko ti ubio sina?” Podrugljivo onako. Rekoh “ne znam”. “Znaš, znaš ali nećeš da kažeš, znaš ko ga je ubio, dobro ti znaš. Ali zapamti”, tako mi je rekao odsečno, “nismo ga mi ubili nego ste ga vi ubili”. Ja kažem “ko smo mi, a ko ste vi?” Jer 20 godina živeti sa nekim u koga si imao poverenje, u koga si gledao kao prijatelja, odjednom ti postaje neprijatelj, neprijatelj koji je žedan krvi, koji uživa u tvom bolu i patnji, rekoh “ja ne znam”. “Znaš, znaš”. Kaže “došao sam da te obavestim. Imaš li oružje u kući?” Rekoh da nemam. Mi nismo, niko učestvovao u ratu nije. Jer sam ja svoju decu, još dvoje dece imam, ćerku i sina, njih sam posle pogibije svoga sina Ivana, poslala za Crnu Goru strahujući za njihov život, da i njih ne ubiju. Ostali smo tu u kući samo ja, moj suprug i svekrva. Reko’ “mi nismo nikome skrivili ništa, nikome nismo dužni, nikoga ubili nismo, niti nam je trebalo oružje”. Jer uvek mi je bilo mrsko to oružje, uvek mi je bilo to u kući držati, a pogotovo među decom. Kaže “zapamti, doći ćemo sa ekipom i detektorima da ti pretražimo kuću da ti pretresemo kuću, ukoliko ti nađemo oružje, živu ćemo te odrati”. Reko’ “izvolite, dođite”. U to vreme je bio miroljubiv. Onako, malo drsko je pričao ali nije me maltretirao nego je eto tako, kao neko upozorenje. Čekajući Bogdana da se vrati jer sam računala da će se vratiti, da će naći Mirovne snage da nas okupe i da nas odvedu do Patrijaršije, nije se vratio. Ja sam sa jednim dečkom Gorancem, pokušala da nešto stvari, nešto garderobe iznesem iz svoje kuće i da ubacim u kuću tog Goranca, koje sam računala da će mi poslati u izbeglištvu, međutim ni to nije. Kad sam tražila da mi se to vrati, da mi to pošalju u Crnu Goru, rekao je to su OVK došli, uzeli i pokupili. Posle, negde oko 16 časova, oko četiri sata, ili 16, kako hoćete, došao je taj isti komšija još sa jednim Albancem, a to je bio njegov šurak jer je on bio oženjen Albankom, e tad nije bio miroljubiv. Počeo je pretres, počelo je preturanje po kući, maltretiranje, psovanje, pljuvanje, čupanje za kosu, šamaranje, “gde ti je oružje”, sve su prevrnuli, sve su preturili... Sve ste kaže vi ovo ukrali u

mojoj kući. Reko' "čoveče, kako, 30 godina stvaram kuću sa suprugom, kako sam ja mogla da pokradem?" "Sve ste vi to pokrali. Ništa mi vama ne radimo što ste vi nama radili". Reko' "ja ne znam šta smo mi vama radili, nije mi jasno šta smo mi radili vama". Kad su završili pretres prvog sprata, pod pretnjom oružja, pod pretnjom pištolja, povelu su me na drugi sprat, tamo gde sam držala izbeglice koje su ranije otišle, na vreme. Počeli su i tu lomljenje stvari, pljuvanje, psovanje, "vi ste sve ovo pokrali". Za svako moje reagovanje dobijala sam batine. Videla sam im zlu nameru, šta im je namera bila. Pokušala sam da im izmaknem, da pobegnem iz kuće, međutim uhvatili su me na stepeništu za kosu i stavili pištolj u usta. Kaže "mrdneš li, ode ti glava". Hteli su da me uvuku na sprat. Njihova je namera bila da me siluju, da me zatvore na spratu. Čvrsto sam se držala za ulazna vrata, ne znam ni sama odakle mi je bila tolika snaga. Gurali su me da me uguraju unutra, međutim nisu mogli da me iščupaju jer sam se uhvatila za vrata. Jedan je bio u unutrašnjoj strani, jedan je bio iza mene. Onaj koji je bio u unutrašnjoj strani lupio me vojničkom čizmom u predelu stomaka tako da me je odbio od vrata. Ja sam se zateturala i pala nazad, ovaj me drugi uhvatio. Ja kažem "šta hoćete od mene?" A ovaj Albanac gurao mi je pištolj u ruke, kaže "uzmi, ubij se da te mi ne ubijemo". Reko' "pa šta da radim čoveče?" "Evo ti pištolj pa se ubij da te mi ne ubijemo". Dok ovaj drugi kaže "zaboravila si onaj prozor tamo u spavaćoj sobi da zatvoriš". Videla sam im zlu nameru. Bila sam pribrana, kao i što sada govorim jer jesam emotivna ali u teškim trenucima sam dosta i hrabra. Rekla sam "dobro, pustite me da zatvorim ta vrata". Nisu oni znali moju nameru šta ću ja da uradim. Ja sam pretrčala preko predsoblja, ušla u spavaću sobu i našla se na terasi. Znam slučajeve koji su se dešavali, slučajeve silovanja, što silovanje osuđujem kao zločin nad zločinima. Čovečno je i ljudski ubiti čoveka metkom, a ne silovati nedužne žene i mrcvariti. To je sramno i bezobrazno i ja kažem kad bi bilo da je moj sin, ne daj Bože nekad nešto tako uradio, ja bih rekla, pucaj mu u čelo kad je došlo do toga, kad nije sposoban nego to da radi, da se izivljava nad nejakom ženom ili devojkom ili detetom. Zнала sam više slučajeva, slučaj Marice Marić koju su na očigled majke vezali i noge i ruke i dvojica silovali, a majku vezali za stolicu dok je ona zapomagala da joj majka pomogne. Ona nije mogla. Kad su završili taj zločin i to zlodelo, uzeli su nož, pa su je izmasakrirali živu dok nije izdahnula. Znam isto slučaj starica Ćirkovičke, jedna od 69 godina, a jedna od 64 godine. Njih su vezali za šljive, silovali i raspadale se tako dok su ih pokupili onako raspadnute i masakrirane. Olgica Novaković kojoj su živo srce izvadili, sve te žene sam znala. I zato sam se odlučila da je bolje da idem da poginem, da skočim s terase sa dugog sprata i da to ne doživim jer oni živog svedoka nisu ostavljali, tu nema živih svedoka. Ko je padao u njihove ruke oni su ubijali, bez obzira da li su one žene ili deca ili devojčice ili starci. Ubijali su starice od 95 godina. Znači tu nema svedoka ali je Gospod možda odredio da budem ja živi svedok koji ću danas svedočiti i svedočiti i pred Bogom i pred ljudima i svuda gde treba, ovo što se meni desilo. A ja sam jedan delić te golgote kosovske koja se dešavala na Kosovu. Bez razmišljanja skočila sam s terase. Ali kao ono naša narodna što kaže, žena pada kao mačka, na noge. Išla sam da padnem na glavu da na trotoaru razbijem glavu i mozak, da ostanem mrtva tu. Međutim nije to bilo nego sam pala na noge. Pala sam u čučućem stavu. Kada sam se podigla nisam verovala da nisam slomila kičmu. Jedino sam odrala od kuka do članka nogu, padajući s gelendera. To je bila metalna ograda na spratovima na terasama, s jedne terase na drugu i tu sam dobila te povrede ali u tom besu i u tom bolu i tom očaju nisam osećala, samo sam videla krv da mi niz noge curi i ide. Ustala sam, bila sam srećna što nisam kičmu polomila. Da me i tako slomljenu ne masakriraju i ne zlostavljaju. Okrenula sam se preko ograde i pogledala sam, kuća mi je bila opkoljena sa vojnicima OVK, uniformisanim u raznim uniformama. I crnim i maskirnim, ne znam koje i kakve. Gledali su sa čuđenjem, nisu mogli da veruju da ja skačem sa sprata, samo čula sam komentar, kaže "qure shkinja", kaže "gledaj kako pada Srpkinja". Odlično znam albanski jer sam tamo živela, učila sam, učila sam i albanski i živela u komšiluku tako da sam svaku reč razumela. Bili su skamenjeni. Ne

znam ja sam... ili sam bila luda ili previše hrabra, pored njih prošla, došla do kapije, utrčala u kuću goransku, tamo sam našla majku Sherubinovu, Ramizu, rekla “Ramiza spašavaj me”. Dok ovi nisu verovali da sam ja skočila sa sprata nego su me tražili po spratu, nisu verovali da mogu da skočim, da imam toliko hrabrosti da skočim sa sprata i kad su videli da sam im umakla, onda su oni za mnom, njih, ne znam više ni koliko ih je bilo jer se samo skupljalo, čopor i gomila tih bezdušnika. Tražili su od Ramize da me preda: “Ramiza daj tu *shqinju* jer ćemo te živu zaklati i tebe i nju i spaliti ti kuću”. Ramiza, pošto me je sakrila u nekom podrumu ispod nekih kauča gde smo se sklanjali kad je bilo bombardovanje, kaže “Milena, šta da radim?” Rekoh “daj, imaš li nekoga da pošalje za KFOR, da dovedeš KFOR ovamo danas da me pokupi sa svekrvom”, jer mi svekrva ostala. Računala sam da će svekrvu da mi ubiju, da je zakolju, međutim kad su oni ponovo sišli na prvom spratu su je našli spavajući jer je ona bila bolesna žena, 80 godina koja je mučenica posle pola godine preminula. Nju su probudili sa nožem pod grlom, kaže “ajde ustaj”, a ona se okrenula, pa šta, gde, pa ovo je moja kuća. Koja je tvoja, više nije ovo tvoja kuća. Kako su oni nju izvukli ne znam, ja sam samo čula na ulici kako je ona zapomagala “kuku meni Milena, kuku meni Milena”. Čula sam od Ramize, zamolila sam Ramizu i njenu jetrvu Fatimu da je dovedu, da me ne otkrije i da kažu da sam tu i da se ne plaši. Dovelu su je, uvukli su je. Zeqo Haxhiju, Goranac je pošao za KFOR. Posle pola sata došli su vojnici KFOR-a. Dva oklopna vozila i jedan džip. Izašla sam računajući na njihovu pomoć. Pred kapijom mojom sačekala me grupa razularenih komšija. I oni koje sam poznavala i oni koje nisam poznavala. U tom momentu nisam mogla da verujem da se ja nalazim u mojoj ulici ispred moje kapije, u mojoj kući. Bilo je dosta lica nepoznatih. Svako je hteo da me čupa, da me kamenicama gađa, da me pljuje. Hvatili su me i za kosu, pljuvali u usta, “gde je ovaj”, pitali, “gde je ovaj, gde je ovaj, sad ćeš ti da platiš”. Nije mi bilo jasno šta treba da ja platim, kome da platim, šta sam ja skrivila. Moj dugogodišnji komšija sa kojim sam živela 20 godina u ulici Valde Gjikoji pljunuo me u usta. Pitao me za Stojkoviće, gde su Stojkovići? Rekoh “pojma nemam, šta ja znam gde je ko otišao, ne znam ni za sebe gde sam”. U tom besu svako je hteo na jedan način da iskali bes na mene, za sva nedela, šta ja znam šta se sve radilo. Jer posle pogibije sina ništa me nije interesovalo, ni moj život mi nije bio mio. Tražila sam od vojnika KFOR-a, vojnici KFOR-a su mirno posmatrali, nemo posmatrali iako oni tuku nezaštićenu ženu i nemoćnu, oni su mirno to posmatrali. Za moju nesreću nisam znala ni engleski ni francuski, ni italijanski, mada sam sada počela da učim pod stare dane, znala sam albanski i ruski. Oni su im nešto pričali kao da ja lažem, kao da to nije istina, šta ja izmišljam. Ja sam tražila od vojnika da uđem u svoju kuću još jednom jer mi je tamo ostala tašna i crna marama koju i dan danas nosim i dokumentacija moja koja je ostala tamo i nešto novca, tražila sam od vojnika, nisu hteli da uđu u kapiju. Uхватила sam jednog vojnika za rame i uvukla ga u dvorište i ušla do ulaznih vrata svoje kuće. Tamo sam videla jednu žicu koja je povezana na struju, na strujomer. Htela sam da uđem međutim nije mi dozvolio, rekao je *no, mina*. Znači za ono vreme dok sam ja bila skrivena oni su uspeli da miniraju kuću, da povežu struju, šta ja znam kako to ide. Nije mi dozvolio. U tom momentu nisam razmišljala mnogo, htela sam da uđem u tu kuću, neka se ovaj dan završi za svagda. Ivana mi nema, Bogdana mi nema, neka se završi i ovo, neka i mene nema. Deca su mi na sigurnom, preživeće, neka ih. U tom momentu kao da su mi se stvorila deca i povikala *mama...* Trgla sam se u tom očaju, u tom bolu i onda sam rekla, pa ja sam njima potrebija nego... jer im je dosta žrtve, i otac i brat. Vratila sam se nazad na ulicu gde me je čekao KFOR, svekrvu su stavili u džip, pokrili je jednim ćebetom, dok su dvojica koja su stajala naslonjena na garažu u uniformama KFOR-a, govorili su albanski. Obradovana što govore albanski da bi ipak na jedan način mogla da se sporazumem sa tim ljudima, da im kažem šta mi treba, gde će da me povedu, da se izvučem iz tih kandži, iz tog pakla. Okrenula sam se njima i rekla “a vi govorite albanski”. A oni su me samo pogledali onako mrko i nešto su rekli ovi Italijanima, na italijanskom, istog momenta su

staricu bacili sa džipa i onu torbu koju sam spremila, nešto garderobe koju sam bila iznela. I okrenuli se i ostavili me među ruljom koja je i dalje nastavila da nas šikanira kamenicama, pljuvanjem, psovanjem, pogrđnim rečima ne znam ni ja, više nisam osećala. U tom momentu nisam osećala ni bol, ni tugu, ni ništa, nego sam bila kao izgubljena. Ramiza i njena jetrva Fatima, uzeli su nas za ruku i ponovo nas uvukli u njihovu kuću, međutim oni su svi čoporativno za nama. “Dalje tu *shqinju*, sad ćemo da vas ubijemo”. Ramiza je plakala, kaže “Milena, šta da radim, mi ćemo da izginemo, cela familija će da mi izgine”. Rekoh “ne boj se Ramiza, ja ću da izađem, bolje ja da poginem i da mene ubiju nego vas sve, a tebi hvala za sve”. U tom momentu bio je jedan mladić koga ne znam, mislim da je bio njihov prijatelj. Zamolila sam ga, hajde prebaci me do centra grada gde je bio stacioniran KFOR, da me oni odatle transportuju do Patrijaršije. Pristao je momak, došao je, rekao je “prebacili smo staru u kola”, skinuo je tablice sa auta i meni naredio da nipošto ne progovaram ni jednu jedinu reč srpsku ako nas bilo ko zaustavi. Došli smo do centra grada. Nisam verovala da je to moj grad, bio je prepun ljudi, kola, naroda koji se vraćao iz Crne Gore, svi su žurili da se usele u zgrade, napuštene, da otimaju stanove, da otimaju... Došla sam ispred hotela *Metohija*, tu je bila bodljikava žica dva metra. Unutra su se šepurili Italijani. Izašao je ovaj momak, tražio je od Italijana da nas prebaci do Patrijaršije međutim on nije mogao jer nije znao albanski, on je govorio na albanskom, Goranac. Ja sam kroz prozor slušala šta je on njemu tražio, on je tražio od njega, međutim on je pozvao prevodioca. Došao je jedan momak i on mu je objasnio na albanskom da ima dve žene u opasnosti, da nas prebaci do Patrijaršije, međutim ovaj momak je odsečno odgovorio “u Patrijaršiji nema nikoga, danas su svi evakuisani, zatvorena je, vodi ih na autobusku stanicu”. On se vratio, nije bilo potrebe da mi priča šta je, šta mu je rekao ovaj jer sam ja sve razumela. Rekla sam “vodi nas na autobusku stanicu”. Došli smo do autobuske, jedva smo se probili, bile su prepune ulice i kola i naroda. SUP je bio zatvoren sa dve daske zakovane, opština, pošta, sve je to bilo zatvoreno. Došli smo do autobuske stanice, za našu sreću eto, a možda nije, kamo sreće da sam i poginula da ne preživljavam sve ovo što preživljavam. Zaustavio se jedan autobus koji se vraćao iz Crne Gore prazan, koji je dovodio Albance iz Crne Gore i vraćao se, išao je za Ulcinj, Podgorica-Ulcinj čula sam, ne treba da pročitam. Kaže “molim te, i meni je život u opasnosti nego hajde brže da ubacimo tu staru i neka sednu ali da sednu između sedišta, da ne sednu na sedišta nego između sedišta, ako ih uhvati patrola, ubiće i mene i njih”. Pristali smo i na to. Došli smo do Vitimirice/Vitimirica, tu je moj suprug imao brata od strica, računala sam da nije slučajno tu došao. Zamolila sam šofera da stane, da izađem da pitam, međutim i oni su otišli. Bila je prazna kuća, našla sam njegovu rođaku, saopštila mi da nije Bogdan dolazio, otišla sam. Prolazili smo preko Kule/Kullë, nailazile su patrole uniformisanih OVK, pozdravljali su, “imaš li koga, imaš li koga”, kaže “nemam”, 'ajde zdravo, zdravo. Eto to je bilo. Onda smo došli na teritoriju Crne Gore. Noć je bila, kad smo stigli u Berane bilo je 12 sati, ponoć. Tada nismo progovarali, nisam znala, žao mi je da nisam pitala ko je taj čovek da mu se zahvalim, da mu kažem hvala jer ovoj starici bar znam grob gde je. Došli smo, pitao me je “gde ćeš ti bosonoga”, jer su mi papuče ostale ispod terase, bosonoga sa jednom majičićom i pantalonama. “Idem za Budvu”, pošto su mi deca bila tamo. Kaže “ne možeš za Budvu jer ja idem za Ulcinj, ako imaš nekoga u Berane, ostani ovde, ja ću da te sačekam”. Sišla sam ispred stanice policije, pitala policajce za sestre od strica koje je moj suprug imao u Beranama, da li znaju gde stanuju da bi prebacila se do tamo. Međutim jedan je rekao ne znam, drugi ne znam dok je naišao jedan taksista i on takođe nije znao dok je neki drugi taksista došao i poznao je, rekao je “znam ja, ja ću da ih odvedem”. Oni su uspeli da staricu nepokretnu izvuku iz autobusa i ubace u kola, došli smo pred kućom te moje zaove, tu sam našla Bogdanovog brata od strica Milana. Svi su bili u plaču, plakali su kad su ušli. Ja sam im ispričala šta se desilo sa mnom, šta se desilo s Bogdanom. Oni su mi tad saopštili da su njegovog brata od strica Miloša, ubili sekirom na njegovom pragu od kuće, tog istog dana.

Znači da je i Miloš poginuo, oterao ga je komšija Albanac, oteo mu kuću, njega je ubio, telo mu nije ni dan-danas pronađeno, a znamo da je ubijen. To nije samo jedna tragedija koja je zadesila moju familiju nego je, kada je bilo bombardovanje Savinih Voda, on je pratio, bio u obezbeđenju autobusa Đakovica/Gjakovë-Podgorica, gde je bio pun autobus, tad je bilo raketiranje tog autobusa, tu je poginuo bratanac mog supruga Goran Radević, 3. maja je to bilo, to sam izostavila, to je bilo posle toga...

Nataša Kandić: Milena, samo da vas malo zamolim, imamo još malo vremena...

Milena Radević: Evo već završavam. Znači da smo tog, ovog kobnog rata izgubili četiri muške glave. **Ostali smo bez imovine, bez kuće, bez ičega.** I na samom početku sam vam rekla da sam lice prognano, proterano, ne prognano nego proterano, izbačeno iz svoje kuće, bez adrese, bez stana, adresa mi je samo broj mobilnog telefona. To je Milena Radević sada. To sam ja. Hvala na pažnji.

Nataša Kandić: Molim vas, molim vas rekli smo, nedopustivo je, ne može ni jedan glas da se čuje. Ja verujem da mnogi ovde znaju i Glogovac/Gllogoc i poznate Ševerine/Sheverine. Znaju koliko je tu ljudi nastradalo ali ne znam koliko vas zna da su tu dovedena i deca od 12 i 13 godina. Xhafer-ov sin Shuqeri je jedan od njih koji je ubijen. Ja sam prvi put čula o tome šta se tu dogodilo u junu 1999. godine. I sad ću da zamolim Xhafer-a da polako, da pokuša s mirom koliko može, da ispriča šta se dogodilo, nije samo tu Shuqeri, tu je Ibeti Prokshi koji je imao 13 godina, tu je i njegov rođak Ismet, tu je 35 mladića, dece od njih koji su ubijeni.

Xhafer Veliu: Gospodine predsedniče Komisije za nestale u Vladi Republike Kosova, gospodine predsedniče Saveta asocijacija porodica, gospođo Nataša Kandić, dame i gospodo koji imate članove porodica nestalih, ja sam Xhafer Veliu, dobar dan svima. Naše patnje ne možemo staviti sa strane, navešću ih od 1981. godine, u najkraćim crtama poznato je da demonstracije 1981... Srbija je izvršila flagrantne pritiske prema Albancima, ubila i hapsila studente. Dana 13. maja 1981. godine, opkolila je Tahir Mehu sa najvećim i najsavršenijim snagama, koji je bio u svome domu, nije bio kriv, i ubila oca i ćerku mu ranila u kolevcu. Zatim, nakon tog događaja, Srbija nije zaustavila teror jer ih je naučio Draža Mihajlović da vrše teror nad Albancima. Uzela je naše sinove što smo joj dali mi, naša braća da služe vojni rok u Srbiji, vraćeni su u kovčezima. Slučajevi Xhevdet Aruqi, Afrim Lushtaku i Aziz Kelmendi kao i drugi, što ih znamo da su vraćeni u kovčezima od njihovih metaka, jer smo njihove kovčege otvarali i videli smo njihove metke, jer su ih sami ubili. Došlo je do trovanja dece, naših učenika, sve je to uradila Srbija. Ono trovanje potiče upravo iz srpske vojske.

Nataša Kandić: Gospodine Veliu, molim vas pričajte, pričajte o sebi, zato što ovako ljudi neće razumeti, kad vi kažete "onda je opkoljeno selo" niko ne može da dovede... da ljudi razumeju ko je ko...

Xhafer Veliu: Gospođo Kandić, molim vas nemojte me prekidati jer sada dolazim do svog svedočenja. To je poslednje, ja imam ove svoje doživljaje od 1981. godine, to je moje ne što mi ih je neko dao, nego su moje jer sam ih ja lično doživeo. Sada ću doći do mog svedočenja, zato sam i došao da vam ga kažem. Počeli su uzimati članove porodice od kojih su tražili oružje. Mog strica su odveli i zadržali ga dva dana, pretukli ga drvenom batinom iako nije on imao oružja. Rekli su mu „kupuj oružje i predaj“. Dva dana i dve noći su ga tukli u policijskoj stanici njega i još više njih. To je ono što ja znam i što sam doživeo. Sve su to moji doživljaji, nesrećne generacije. Dobro je poznato da je 28. februara 1998. godine izvršen masakr u Likošane/Likoshan i Ćirezu/Qirez. Nesto kasnije 5. maja 1998. godine opkoljen je

Adem Jashari samo zato što je bio na svom ognjištu, da zaštiti svoje ognjište. Nakon toga je sledio masakar i kod Jasharijevih. Bili smo primorani da sve članove porodice udaljimo iz naših kuća iz njihovog opkoljenja, i od njihovog neviđenog terora, sa namerom da nas oteraju iz naših domova i našeg zavičajja. Došla je 1999. godina, početkom marta, poslednji put su donele nove snage u fabriku municije i to od tenkova, blindirana vozila i prage te su počeli pucati u pravcu Poljance/Polac, Prekaza i okolnih sela. I primorani smo bili da udaljimo naše porodice. Ja sa svojom porodicom bio sam primoran da odem u Glogovac/Gllogovc, u Novu Čikatovu/Qikatovë e Re. Tu smo ostali od početka marta do početkom aprila. I tamo su počele da stižu nove snage kao pojačanje, ušli su po kućama i uzeli traktore, kola, ženama zlato, ljudima pare i počeli da ih ubijaju. Primoran sam bio da uzmem svoju porodicu i da idem u selo Vrbovce/Vrboc, iako je bilo opkoljeno. Kuda smo se kretali put je bio asfaltiran a na njemu punktovi gde je bila koncentrisana vojska *srboslavije*. U Vrbovce/Vrboc sam ostao do 7. aprila 1999. godine, kada su vojska i srpska policija poduzele ofanzivu te ubili 75-godišnjaka Shemsi Rexhepi iz Kastrata sela Vrbovce/Vrboc, kao i neke druge civile. Poveo sam naše porodice do mesta gde su na okupu bili preko 6000 hiljada ljudi iz okolnih sela koji su bili stacionirani u Vrbovce/Vrboc. Zatim su ih odveli po zapaljenim kućama u Trsteniku/Terstenik. Tamo su ih držali dva dana te ih ponovo vratili u iste kuće gde su već prije bili u Vrbovce/Vrboc. Ostali smo tu do 30. aprila 1999. godine. Dana 29. aprila avioni NATO-a bombardovali su Feronikal. Dana 30. aprila u 4 sata izjutra su nas opkolile snage, preuzeli su ofanzivu vojne i policijske srpske snage, opkolili su sela Vrbovce/Vrboc, Štutica/Shtutica, Vrševac/Vrshevac do Ćireza/Qirez. Iz okolnih sela su izašli tenkovi, tenkovi sa pragama... Bila je to sudbina smrti moga sina, zašto to nije bila i moja Bog me ubio što sam i danas živ. Tu su nas uhvatili na jednom brdu Vrbovca/Vrboc, bio sam sa još 35 maloletnika, bio sam i sa drugima koji su bili stariji. Bilo je i starih od moje dobi. Izveli su nas i odveli na jednu ravnicu gde su nas pretukli. Skinuli su nam džempere, uzeli nam sve što smo imali po džepovima, skinuli i ručne satove, burme po prstima koje smo imali. Skinuli su nas i ostavili samo u košuljama i u džemperima. Tu su nas pretukli drvenom batinom i u tom trenutku su stigla dva NATO aviona koji su se vrteli iznad nas i tada sam se molio tim avionima da mi što smo bili tu i kojima je duša došla da izađe da nas bombarduju. Kakvu smo tragediju tu doživeli. Haki Prokshi je bio ranjen, doveli su ga dva metra pored mene i prebili ga drvenom batinom, kolčevima što su ih sekli u šumi, i na kraju su ispalili rafal po njemu. U njega, iako je bio mrtav ispraznili su još jedan rafal i ostavili ga tu. Uzeli su Ismet Prokshija, vezali ga za tenk i komandant je naredio da upali tenk i da nas, koji smo tu ležali pregaze tenkom i neka to vide avioni NATO to što mi radimo Albancima. Ali to se nije dogodilo. Upalio je tenk i uperio tenk prema avionima. Oni su sigurno videli da ima puno civila tu i nisu bombardovali. Zatim su nas uputili u pravcu Ćireza/Qirez. Bajram Rukiqi je bio zajedno sa sinom, bio je jako umoran, isprebijen i iscrpljen. Držali smo ga, ponekad su nas terali da ga držimo da ne bi pao, a ponekad smo ga vukli za ramena. Posle su nam rekli: „Pustite ga nek ide u pičku materinu!“ Onda su se zaustavili i odsekli mu ruku nožem i ostavili ga tako misleći da je mrtav. Uputiše nas u pravcu Ćireza/Qirez. Kada smo stigli iznad Ćireza/Qirez, na livadama ovoga sela, mladima su ruke bile umorne noseći otpozadi jer su im bile vezane. Jedan vojni starešina koga su ga zvali Bosanac reče „podignite ruke“ onim mladima. Sin je podigao ruke, jer je bio samnom i svi su podigli ruke. U jednoj privatnoj kući Ćireza/Qirez video sam neke mlade žene i naše devojke, gde su one tresle ćebadi. Zajedno sa njima, onima koji su ih nasilno prisvojili. One su završile, završile onako kao što svi znate, završile su u bunaru i pronađene su u bunaru ubijene. Odveli su nas kod kuće Brahim Ajetija iz Ćireza/Qirez, tu ispod ulazne kapije bilo je savršenog oružja koje nisam nikad video. Bilo je pokriveno tepisima, najlonima po traktorima, prikolicama da bi ih sakrili od NATO-a, da ih ne bombarduju. Mladi su tražili vodu, doneli su vodu, popili su vodu i krenuli smo odmah ka jednoj džamiji u Ćirezu/Qirez. Kada smo otišli u džamiju Ćireza /Qirez došao je jedan

vojni starešina, njegovo ime znam, on je bio starešina i komandant te jedinice, i reče da je to božja kuća. Iako su džamiju zapalili potpuno, samo je krov bio ostao, ostale su bile i parčadi zapaljenih tepiha, izgoreli drveni gelenderi, poluizgoreli patos i reče da je ovo božja kuća. Reče „možete izaći vani za potrebe nužde, nemojte pogrešiti da nuždu vršite tu jer mi znamo šta je božja kuća“. Ja sam bio na mucu zbog nužde, ne što sam bio na mucu nego sam razmišljao kako da pronađem neki put i da se udaljimo iz džamije sa svim tim mladima. Izašao sam i obavio nuždu, video sam da je džamija opkoljena i svaka kuća u okolini džamije bila je sa snajperistima. Vratio sam se u džamiju, negde odprilike oko 5:30 jer nismo imali sat, doveli su drugu grupu koju su uhvatili u Baksu/Baks, Doševcu/Dashevc i Štutice/Shtutice, negde oko 140 ljudi. Bili su to stari i mladi ljudi, doveli su sinove Agush Qorrija, zaustavili su ih u dvorištu kod česme gde je bilo blata. Skinuli su ih samo u gaće, bili su to dva brata, obojicu su skinuli. Jedan vojni starešina im je rekao ležite pa dižite se, ležite pa opet dižite se i tako neko vreme dok se nisu dobro uvaljali po blatu. Tako uvaljani blatom, samo u gaćama, uveli ih unutra. Neko je imao dva para trenerki, neko dva para majica, neko im je dao jedno, drugi drugo i obukli smo ih. Tu su ostali sve do 10 sati. Negde oko 10 sati uveče, pre izlaska, došao je jedan starešina i rekao „ovde treba da vršite nuždu, ovde ćete da vršite nuždu i nijedan ne sme izaći napolje“, iako je pre toga rekao da je to božja kuća i zaboravio je šta je već prethodno rekao. Reče da ovde možemo vršiti sve naše potrebe te odvojio dvojicu iz grupe koji su bili tu u džamiji. Njima reče samo „vi ćete izlaziti da uzmete vodu“. Jednog je odredio da nas prebroji, i posle da mu da tačan broj. Onaj drugi da nam nosi vodu. Osim onoga što je bio da nam nosi vodu, nisu drugome dali da nosi vodu niti da izlazi vani. Bili smo umorni, iscrpljeni i gladni, bilo mi je žao mladih a za moje vršnjake nisam ni pet para dao, od moje dobi pa naviše. Žao mi je bilo onih mladih, patili su za sve, patili za hlebom, patili od gladi, patili od straha, plašili su se. Prošli smo i tu noć, ja nisam uopšte spavao ali 13 godišnji sin mi je spavao u krilu. Negde iza ponoći reče mi sin, sećam se vrlo dobro „babuš da bežimo?“ Imao sam i ostalu 35-oricu maloletnika, šta ću da radim s njima, džamija je bila opkoljena snajperistima. Plašio sam se da će ubiti [ostale] mlade, rekao sam mu: „ne moj sine“ nastojao sam da ubedim sina i rekao sam mu da smo mi ratni zarobljenici. Nama neće ništa učiniti, nas je uzela redovna vojska, verovao sam da će nas pustiti. Sutradan kad je svanuo 1.05.1999 godine, dođe ponovo ona redovna vojska negde oko 10 časova. Rekli su nam „dobro jutro“ na svom jeziku. Mlađe je onaj starešina sa nadimkom Bosanac, odvojio sa jedne strane u jednom ćošku džamije gde sam i ja bio sa leve strane te ih okupio i reče da se mladi ispod 18 godina odvoje u jednu grupu. Nisam znao zašto ih deli. Moj sin je bio u mom krilu i on je takođe bio primoran da ustane i da ide u tu grupu. Iz mog krila kako je bio sedeo, on pozva [mog] sina i postavio ga u svom krilu pred njegovom stolicom i pomilovao mu kosu. Blizu sebe je imao 35 mladih. Pitao je mog sina da li je gladan. Sin mu je potvrdno odgovorio da jeste gladan. Naredio je jednom vodniku koji je bio na prozoru da ode i iz kasete uzme jedan krem štapić i donese ga. Taj vojnik ode odmah i donese mu krem štapić i dadoše mu sinu. Moj sin nije pojeo sam taj krem štapić nego ustade, otvori i dade svima onima koji su tu bili. Nekome pola, nekome po jedan a sebi ostavi jednu polovinu, koju je pojeo. Videvši da su svi bili gladni on ponovo naredi vojniku i reče mu „idi donesi keks u refuzu što tamo ima“. Vojnik ode odmah i donese keks te podeli svim onim mladima, i jednu kutiju cigareta *Vikend*. Tu kutiju cigareta *Vikend* je bacio meni, bili smo tu puno nas što smo pušili, svima sam podelio po jednu cigaretu i za sebe sam zadržao jednu. Deci reče „požurite i jedite jer da vas nađe ona druga grupa, neće biti dobro za vas“, a nama reče „pušite brzo cigare“, isti starešina koji je držao na krilu moga sina. Zatim šta se tu dogodilo. Došli su šešeljevi paramilitarci, organizovani od strane srpske vojske, ove su pozvali arkanovce, i pod komandom vojske uz psovke, terajući ih napolje, rekavši da su uhvatili Šiptare i da će nas ubiti. Gde vam je Klinton? Gde vam je Amerika? Gde vam je Rugova? Psujući nas, vređajući nas i pod pucnjavom kao besni ušli su tako u džamiju. Bilo je negde

oko popodneva ili oko 1 po podne, odveli su sve nas pešice i prislonili za zid džamije. Terali su nas da pružimo ruke uza zid, udarajući nas nogama, kolčevima. Sećam se jednog vojnika koji je bio uzeo jedan drveni kolac iz žičane ograde, znate šta je naoštreni kolac, bio mu je skinuo žicu i čim je ušao na vrata džamije, na čelu džamije je snažno je udario jednoga koji se tu nalazio. To je velika istina, to smo kasnije našli u džamiji, postoji argument, uzeo je to Haški tribunal sa sobom. Da li ga ima ili nema ne znam. Počeli su da nas tuku sa tim izgorelim gelenderima koji su bili četvorokuti u sredini džamije i udarali su njima. Počeli su da vade noževe, obratili su mi se i doneli mi jednu moju sliku gde sam bio sa dva drugara. Rekli su da onoga koga traže kada ga uhvate, ubiće ga. Pitali su me „jel poznaješ ovoga“ tu sam bio ja na slici. Ja niti da niti ne iako sam prepoznao sebe. Onda me udariše nogom po nosu a sin beše sedeo na krilu onome starešini, Bosancu. Pokušao sam zaustaviti krv rukom, da ne bi video sin krv, ali nisam mogao zaustaviti. Sin se toliko nasekirao i uzeše ga i odvedoše napolje. Naredio je onom vojniku, da ga uzme i ode da mu opere lice, jer je tu u blizini bio jedan izvor. „Dovedi ga ponovo ovde“ naredeno je vojniku. Postrojili su nas i tako su nas u koloni odveli u avliju džamije. Odveli su nasilno Abedin Dobru i rekli mu „reci nam ko je od ovih vojnik“. On ne što je znao ko je vojnik jer nije bio niko od njih, ali je pod pritiskom i iz straha počeo da pokazuje „ovaj i ovaj“. Sin je bio iza mene i hvatao me za nogu. Te koje su identifikovali kao vojnike pretukli su ih do nesvesti, i verujte mi, video sam njihov kamion kako su ih četvorica utovarili kao vreće. Tovarili su ih u kamion kao mrtve. Kada je došao blizu mene reče „daj mi sina“, rekao sam da nemam sina, a on zatim pređe kod drugoga i tako redom. Prva dva utovarena kamiona su krenula u nepoznatom pravcu, nas su ponovo vratili u džamiju, zajedno sa onim mladima, bilo je negde oko 3 časova, mada nisam imao sat, znao sam ovako otprilike. Dovedi su još jednog Albanca, ali i dva Roma, iz Daševca/Dashevc, što su ih uhvatili u Daševce/Dashevc. Taj Albanac bio je iz Baksa/Baks, bio je Tahir Muqolli, u Ramiz Sadiku sam radio s njim, vrlo dobro sam ga poznavao. Bio je umoran, imao je negde oko 75 godina, sa sobom je nosio pumpu za disanje i pomoću te pumpe je disao. Rome, koji su imali štapove, doveli su da sednu pored mene u džamiji. Onu Tahirovu pumpu su uzeli i bacali je i rekli su mu „mi ćemo tebi dati vazduha sada, nije ti potrebna, to ti ne treba više“ i počeli su da ga tuku njegovim štapom, dok ga nisu ostavili na mesto. Obračali su se obojici Roma iz Daševca/Dashevc i uz psovke rekli su im „svi Cigani su pošli sa nama, a vi šta tražite sa Šiptarima“? „Ne, gospodine, mi smo došli da uzmemo neku odeću, jer i mi smo sa vama“. Uzeli im njihove štapove i pretukli ih dok se nisu srušili na zemlju, sve dok nisu polomili njihove štapove, uzeli su mu i naočare i polomili ih, rekavši mu „mi ćemo vam doneti oči“. Došao je i taj poslednji trenutak, došli su kamioni, utovarili su nas uz batinjanje. Izlazeći iz džamije, onog starešinu po imenu Bosanac upitao sam za one mlade, šta je s njima. „Ovi mladi su u rukama redovne vojske, odvešćemo ih po porodicama“. Donekle me ubedi i ako sam ranije imao iskustva za neke stvari, donekle me ubedi i dođe mi donekle i neka volja... Nas su ukrcavali u kamione, reče „vas će odvesti i streljati“; on reče da nas imaju u rukama Šešeljovci i Arkanovci, „ja ne mogu učiniti ništa, a za ovu decu, oni su u našim rukama, u rukama redovne vojske“. Krenuli smo i odveli su nas pravo kod Shavarine, u blizini Feronikla, prebili su nas nogama i dok smo se ukrcali na kamion, neko je od nas tu tražio cigaretu, video sam kako su ih na smrt pretukli drvenim kolcem, video sam kako su ih uboli i usmrtili noževima, video sam kako su im urezali krst na čelu, po licu, nisam čuo povike, a izgorenjivane cigaretom je mnogo teško. Izvadili su cigarete i pitali „ko želi da zapali cigaretu“? Ja sam im rekao „nemojte se prevariti i uzimati od njih cigarete, ovi nas vode i hoće da nas poubijaju, da nas streljaju, da nas masakriraju, šta će vam njihove cigarete“. Ustade jedan vojnik i udario me po glavi sa cevi od mitraljeza i reče mi „što govoriš pička ti materina“. Ali ponovo me nisu slušali, uzeli su cigarete i pripalili i rekli su im „povucite“. Riza Prokshi-ju, kako je povukao napravi mu se žar ovaliki, uzme ga drugi vojnik i reče mu „izgori ga na ćelavu glavu“, onde gde nije bilo kose i reče mu „ugasi polako

cigaru, a ne odjednom. Zato kažem da gorenje cigaretom beše jako teško, nisam čuo viku od metaka, nisam čuo viku od torture, nisam čuo viku od noževa, a čuo sam urlanje do božjih ušiju od gorenja cigaretom. Izgorili su ih, koža im se topila, dimili su nad glavom. Neki su se upitali šta će biti sa nama, i još neki starci sa njima, i ona dva Roma, i Tahir Muqolli i sa još 32 ostalih. Bio sam na tom kamionu, ja njima ponovo kažem „nemojte da razgovarate sa njima, šta imate da razgovarate sa njima, oni nas vode na streljanje“. Izvukli su onu sajlju što služi za kamion, znate možda, i koliko je mogao udario me po glavi i tako udarajući reče mi „što govoriš pička ti materina“, na jedno tri minute izgubio sam svest. Išli smo do raskrsnice puta za Dobroševac/Dobrashec, Gladno Selo/Gllanasele i Glogovac/Gllogovc. Tu je bio jedan trokut, zaustaviše kamion na kraju, naredili su da se iskrčamo i rekli „ajde u grupama po 10, iskrčavali smo se sa kamiona. Pre toga odveli su dve grupe po 10 i streljali ih u jednoj jami, koja je bila ispred Feronikla. Ja sam bio u trećoj grupi. Tu sam saznao koliko nas je bilo na kamionu, dakle bilo nas je 32, jer iz naše grupe kad su nas prebrojali bilo nas je 12, reče „ajdete svih 12“. I iskrčali smo se nas dvanaestorica, vezanih ruku odpozadi. Ja sam imao desnu cipelu nagaženu, jer me je žuljala, nismo imali ništa da obučemo. Za mnom je išao jedan mršavi i visoki, pomislim i odlučim se da mu otmem *kalašnjikov*, jer kako se kaže „dve ruke za jednu glavu“. Sagnuo sam se navodno da obujem cipelu, ali stade 10 metara iza mene i reče „ustaj pička ti materina, ubiću te“. Morao sam da ustanem, ispred mene je bio Bajram Shabani, vezanih ruku, on kaže „nisam te čuo“... vikao sam mu „beži!“. On napred ja za njim. Tu gde su ih streljali bila je redovna vojska sa šlemovima na glavi, bilo je tri puškomitraljeza sa redenicima, na jednom bregu i u stanju pripravnosti za grupu sa kojom sam išao, bilo je još 7 *kalašnjikova* iza nas i 7 vojnika koji su nas pratili, i odmah, čim smo počeli bežati, svih sedam su odjednom otvorili vatru, istovremeno iz puškomitraljeza i pucali na nas. Velika je to sreća, čini mi se da je san, nešto nemoguće, ne pada ni grad, ni semena na njivi ne baca čovek, koliko je metaka pucano na mene. Na 12 mesta mi je izbušen džemper, ranjen sam na desnoj strani grudnog koša, šta može puška da učini, raznosi te. Prvi put sam ranjen i okrenula me je na levom kolenu, prema njima, ustao sam na noge i podigao obe ruke i rekao sam im „pucajte, pucajte“, a oni su mi uzvratili „e sad ćemo majku ti jebem“, te su nasrnuli na mene, ponovo istim rafalom kao prethodni. Čuo sam kada je jedan vojnik rekao onom sa puškomitraljezom, na čijem sam smeru išao „pogodi ga majku ti jebem što ne možeš da ga pogodiš sa puškomitraljezom“, a onaj mu uzvratil „ne mogu bre“. Pomislio sam da su me svi meci pogodili u telo i da me ne zaustavljaju, jedva sam se držao, imao sam i ranu, imao sam krvarenje i pobegao sam, prešao sam onaj ugao, prešli smo ga, a oni su upalili kamion da nam izađu u zasedu, ali smo mi već bili ušli u Glanaselove šume, i tako naviše sve do ispod trafostanice, negde oko 2 kilometara su nas pratili po tragovima krvi, jer mi je krv kapljala tokom puta. Čuli smo ih kako nas gađaju, čuli smo ih kako govore i kažu „još je živ majku mu jebem“, jer je mislio da nisam možda tako ranjen ostao negde. Vratili smo se šumama Glanasela, do iznad brda Vrbovca/Vrboc, odakle se videla džamija u Ćirezu/Qirez. Bajram Shabani mi reče, pocepao sam košulju i povezao ranu, „ajde sada da idemo“, rekao sam mu „ne Bajrame, dok ne padne mrak želim da ostanem ovde, želim da vidim kuda će odvesti te mlade što smo ih ostavili u džamiji Ćireza/Qirez“ Sve do mraka smo tu ostali, nije bilo više nikakvih kretanja. Za to vreme, samo je jedan beli kombi otišao u pravcu Glanasela. Ustali smo kada se smračilo. Bili su koncentrisani kod Muhadžera, primetili su nas, ponovo su nas gađali, ali smo bili daleko, tako da se tada nisam toliko ni plašio i spustili smo se na ravnicu, kod Rukiqa iz Vrbovca/Vrboc. Dade mi jedan meštanin suvo parče hleba, bili smo gladni, žedni, nisam smeo da pijem vodu, jer sam bio ranjen, i obojici nam je dao po jednu cigaretu, obojica smo pušili tu cigaretu. Krenuli smo u pravcu Doševca/Dashefca, bilo mi je hladno, otišao sam kod one poljane gde su nas uhvatili, znao sam da su tu jakne, uzeo sam jednu jaknu, ali nisam potrefio svoju jaknu nego tuđu. Bilo mi je hladno i bilo je i mračno, obukao sam tu jaknu i otišli smo u Doševac/Dashefca. Tamo je bio jedan medicinski tehničar koji je

imao prvu pomoć, Avni Rexhepi iz Doševca/Dashefca jedva je našao jednu staju gde smo se smestili i dao mi je prvu pomoć, očistio mi je ranu, pružio mi je prvu pomoć. Bio sam umoran, imao sam veliko krvarenje. Tu sam ostao do 3. maja. Danju smo izašli u šumu i on mi je previjao ranu. 3. maja ponovo su vojska i policija preduzele ofanzivu, bili smo primorani da odemo i bežimo u Ljubovac/Lubavec. Tamo su me odveli kod Bajram Rexhepi-ja, hirurga u Vrmnici/Vrmnicë. Tu mi je očistio ranu i 13 dana sam ostao na lečenju kod Bajrama Rexhepi-ja. Nakon 13 dana bio sam izlečen, ali umoran. Za one mlade nisam više ništa znao. Prošlo je 6 godina sa zebnjom i u iščekivanju, iz koje će se porodice javiti moj sin kao i svi ti mladići. Nakon šest godina saznalo se da su ih kriminalci redovne vojske poubijali, ti isti kod nas, kod Šavarine/Shavarine, i prema DNK obavestili su me da mi je sin pronađen u Šavarinama/Shavarini, i drugi, a postoji i jedan broj njih koji nisu pronađeni. Ne završava se ovde moje svedočenje, neću dalje odužiti, svi u službi traganja za nestalim, celo Kosovo na ponovnoj sahrani, svi na sahrani... Skupo smo platili državu Kosovo, veoma skupo nas je koštala, ali i mada nas je skupo koštala, dao bog da jednog dana trijumfuje pravda i da svi ti zločinci budu izvedeni pred pravdu. A ti kriminalci danas upravljaju srpskom državom, to je dobro poznato, i dok kriminalci vode srpsku državu zločinci neće sami izaći pred pravdu. Danas se svaki razgovor, svaki forum koji se održava, treba da se održava na nivou država sa državom, a ne uz našu podršku. Hvala vam na slušanju, možda sam bio malo i suvišan, ali nastojao sam da budem što kraći, i da u kratkim crtama ispričam naše albanske patnje. Hvala vam.

Nataša Kandić: Volela bih jednog dana da utvrdim ko je taj koji je držao dečaka na krilima. Ovim završavamo ovaj prepodnevni deo, u 3 sata nastavljamo sa radom.